

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Bratuša

Posebnosti funkcij državljana diplomata v postmoderni diplomaciji

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Bratuša

Mentorica: doc. dr. Ana Bojinović Fenko

Posebnosti funkcij državljana diplomata v postmoderni diplomaciji

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

*»V svetu, kjer je vojna tragedija in nočna mora vsakega,
se diplomacija tiče vseh.«*

(Lord Strang, nekdanji britanski diplomat, 1966 v Bolewski 2007)

Zahvala

*Iskrena hvala mentorici za vso podporo, neprecenljive nasvete,
spodbujanje k dodatnemu razmišljanju ter
za deljenje navdušenja nad to nalogo.*

*Hvala staršema in sestri za vso potrpežljivost, nasvete in
neizmerno podporo v času študija. Mami in oči,
brez vajinega razumevanja ne bi bilo vse tako preprosto!*

*In nenazadnje, hvala mojemu Petru za vse spodbudne besede,
pogovore o nalogi in preživete ure ob knjigah.
Hvala, ker verjameš vame!*

Posebnosti funkcij državljana diplomata v postmoderne diplomaciji

Pričujoče magistrsko delo obravnava diplomacijo državljanov in njenega glavnega akterja – državljana diplomata. Prek teoretičnih predpostavk in analize primerov iz prakse prikaže, da državljani diplomati obstajajo in da je, oziroma je bilo, pomanjkanje zanimanja za raziskovanje pojava diplomacije državljanov neupravičeno. Naloga v prvem delu umesti diplomacijo državljanov v postmoderno diplomacijo in prek prve postavljene teze pojasni in utemelji, zakaj diplomacija državljanov ne predstavlja novega področja znotraj postmoderne diplomacije, temveč je lahko razumljena zgolj kot njen podaljšek. Pri diplomaciji državljanov gre tako, bolj kot za karkoli drugega, za pojav novega akterja (državljan diplomata), katerega znanje sicer lahko v marsičem prekaša znanje klasičnega diplomata, zato je ta teza naloge okrepljena. Vendar pa to ne pomeni, da pojav tega novega akterja izpodriva oziroma nadomešča klasičnega diplomata, kar preverjam v drugi zastavljeni tezi. Kot naloga empirično utemelji v drugem delu, državljan diplomat namreč ne opravlja vseh funkcij, ki jih v skladu z Dunajsko konvencijo o diplomatskih odnosih (DKDO) opravlja diplomat. Ne glede na slednje pa ugotovim, da določeni tipi državljanov diplomatov opravljajo kar pet izmed šestih funkcij (te so prilagojene po DKDO), ki jih opravlja diplomat, zato je ta teza naloge v tej točki ošibljena. Ključni prispevek magistrskega dela k znanosti o mednarodnih odnosih ter k diplomatski teoriji predstavlja konceptualizacija diplomacije državljanov, njena umestitev v postmoderno diplomacijo ter konceptualizacija različnih tipov državljanov diplomatov. Zaključek naloge podaja refleksijo magistrskega dela in nosi implikacije za nadaljnje teoretsko in empirično proučevanje diplomacije državljanov.

Ključne besede: državljan diplomat, diplomat, diplomacija državljanov, postmoderna diplomacija, diplomacija kot institucija, funkcije diplomata.

Special features of functions of a citizen diplomat in post-modern diplomacy

This Masters' thesis deals with citizen diplomacy and its main actor – the citizen diplomat. Through theoretical assumptions and analysis of practical examples it shows that citizen diplomats do exist and that the lack of interest in their study is or was unjustified. In the first part this Masters' thesis places the citizen diplomacy within the post-modern diplomacy and through the first thesis explains and justifies why citizen diplomacy does not represent a new area within the post-modern diplomacy but can be merely seen as its extension. More than anything else the citizen diplomacy introduces a new actor (citizen diplomat), whose knowledge may in fact in many aspects go beyond the knowledge of a traditional diplomat. In this manner the thesis is strong. Never the less, it does not in any way suggest that the existence of this new actor replaces the traditional diplomat. This is being tested through the second thesis. In the second part this Master's thesis empirically justifies that the citizen diplomat does not carry out all the functions that, in accordance with the Vienna Convention on Diplomatic Relations, the traditional diplomat does. Irrespective of the latter, I find that certain types of citizen diplomats perform five out of the six functions (these are based on the before mentioned convention) of a classical diplomat. This is why the second thesis is only partially confirmed. The key contribution of this Masters' thesis to the science of international relations and to the diplomatic theory is the conceptualization of citizen diplomacy, its placement in to the post-modern diplomacy as well as the conceptualization of various types of citizen diplomats. The conclusion offers a reflection on the whole thesis and carries out implications for further theoretical and empirical study of citizen diplomacy.

Key words: citizen diplomat, diplomat, citizen diplomacy, post-modern diplomacy, diplomacy as an institution, functions of a diplomat.

Kazalo

1 UVOD	7
2 TEORETSKI OKVIR	12
2.1 REALIZEM.....	12
2.2 LIBERALIZEM	13
2.3 KONSTRUKTIVIZEM.....	14
2.4 POSTMODERNIZEM	16
2.5 OVREDNOTENJE UPORABNE VREDNOSTI TEORIJ MEDNARODNIH ODNOSOV ZA ANALIZO DIPLOMACIJE KOT INSTITUCIJE	17
3 DIPLOMACIJA	18
3.1 OPREDELITEV POJMA DIPLOMACIJA.....	18
3.2 ZGODOVINSKI PREGLED RAZVOJA DIPLOMACIJE	24
3.3 SPREMEMBE V DIPLOMACIJI: OD ZAMETKOV DIPLOMACIJE DO POSTMODERNE DIPLOMACIJE	28
3.3.1 Področja in akterji v postmodernej diplomaciji.....	34
3.4 DIPLOMACIJA DRŽAVLJANOV	36
4 DIPLOMAT	42
4.1 OPREDELITEV POJMA.....	43
4.2 RAZVOJ DIPLOMATSKE FUNKCIJE	45
4.3 LASTNOSTI IN NALOGE DIPLOMATA.....	46
4.3.1 Naloge diplomatske misije in diplomata.....	46
4.3.2 Privilegiji in imunitete.....	48
4.3.3 Profil dobrega diplomata	50
5 DRŽAVLJAN DIPLOMAT	51
5.1 OPREDELITEV POJMA	52
5.2 RAZVOJ FUNKCIJE DRŽAVLJANA DIPLOMATA.....	58
5.3 LASTNOSTI IN NALOGE DRŽAVLJANA DIPLOMATA – ANALIZA IZBRANIH PRIMEROV	60
5.3.1 Primer 1: Državljeni diplomati iz Dulutha, Minnesota.....	60
5.3.2 Primer 2: Izobraževalno mesto na Bližnjem vzhodu.....	62
5.3.3 Primer 3: Diplomacija slavnih.....	63
5.3.4 Primer 4: Spontani državljani diplomati.....	65
6 ANALIZA: PRIMERJAVA DIPLOMATA IN DRŽAVLJANA DIPLOMATA	66
7 ZAKLJUČEK	73
8 LITERATURA	78

Kazalo tabel in grafov

Tabela 5.1: Različne pojavne oblike diplomacije državljanov.....	56
Tabela 6.1: Primerjava funkcij diplomata in državljana diplomata.....	66
Tabela 6.2: Primeri iz prakse državljanov diplomatov.....	67
Tabela 6.3: Analiza funkcij tipov državljanov diplomatov.....	70

Uporabljene kratice

DKDO	Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih
DKKO	Dunajska konvencija o konzularnih odnosih
NCIV	Državni svet za mednarodne obiskovalce – <i>National Council for International Visitors</i>
UNESCO	Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo – <i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i>
UNICEF	Skład Združenih narodov za otroke – <i>United Nations Children's Fund</i>
ZDA	Združene države Amerike

1 Uvod

Nobeno področje svetovne politike ne odseva razlik med prakso in teorijo tako očitno kot diplomacija, kar se kaže tudi v različnih stališčih razumevanja diplomacije. V literaturi je moč najti zapis, da je »diplomacija strojnica mednarodnih odnosov« (Jönsson in Hall 2005, 1); ostaja vprašanje, zakaj je bila diplomacija v preteklosti deležna relativno majhne pozornosti (Jönsson in Hall 2005, 7) s strani teorij mednarodnih odnosov, ko pa je popolnoma jasno, da je diplomacija bila, in še vedno je, pomemben del mednarodnih odnosov (prav tam).

Enega izmed razlogov za to lahko najdemo v dejstvu, da ima diplomacija različne pomene v različnih situacijah (Watson 1991; Benko 1997a; 1997b, 225; White 1997, 317; Jönsson in Hall 2005, 1), kar tudi pojasnjuje obstoj različnih definicij diplomacije (Benko 1997a, 225; White 1997, 317; Jönsson in Hall 2005, 1), ki pa si v bistvenih točkah med seboj ne nasprotujejo (Benko 1997a, 225). Znotraj posameznih teorij o mednarodnih odnosih je diplomacija sicer skoraj vedno omenjena, a je le redko natančno analizirana (Jönsson in Hall 2005, 1), kar je moč pripisati dejstvu, da je lahko razumljena bodisi kot institucija bodisi kot instrument (Jönsson in Hall 2005). Tradicionalne teorije mednarodnih odnosov (realizem, liberalizem, strukturalizem/marksizem) se z diplomacijo ne ukvarjajo prav veliko; če pa se že, se osredotočajo na države kot subjekte, ki jim diplomacija pritiče. Za pisanje magistrske naloge je zato ključnega pomena odkritje od tradicionalnih teorij mednarodnih odnosov in razumevanje diplomacije kot institucije, ki združuje različne delovalce, ki – v okviru le-te – uresničujejo zunanjepolitične cilje države.

Pogosto v literaturi naletimo tudi na zamenjevanje diplomacije z zunanjo politiko (Petrič 2010, 34). Temu se lahko, po mnenju Russetta in Starra (1996, 245) izognemo, če upoštevamo, da je »zunanja politika to, kar storiš, diplomacija pa, kako to storiš«. Te razmejitve med pojmom se bom držala tudi v svoji magistrski nalogi, saj se bom bolj kot preučevanju diplomacije posvetila analizi glavnih akterjev v diplomaciji – diplomatom in državljanom diplomatom, ki so po mnenju mnogih avtorjev (Sharp 2001; Bolewski 2007) diplomati diplomacije prihodnosti. Je pa razumevanje

diplomacije in njene vloge v 21. stoletju¹ ključno za razumevanje vloge diplomata v sodobnih mednarodnih odnosih (Hoffman 2003; Bolewski 2007; Bučar 2007; Jazbec 2007; Petrič 2010; Rana 2011).

Z razvojem diplomacije se je namreč razširil tudi spekter znanj in vprašanj, s katerimi se morajo ukvarjati diplomati. Na določenih področjih naj bi ta znanja celo presejala znanje poklicnega, klasičnega diplomata (White 1997, 329; Jönsson 2002, 216; Mueller 2009). Vedno več je primerov, ko se v diplomacijo aktivno vključujejo netradicionalni akterji (Jönsson 2002, 216), ki jih Bolewski (2007, 65) imenuje kar "novi diplomati". Omenjeni akterji so v diplomaciji pripravljeni sodelovati aktivneje kot v preteklosti in zdi se, da ločnice med tem, kaj diplomacija je in kaj diplomacija ni, ter tem, kdo je diplomat in kdo ni diplomat, v praksi ni več (Jönsson 2002, 216). Med netradicionalne akterje Sharp (2001, 147) uvršča tudi državljane diplomate (*citizen diplomats*), s preučevanjem katerih se ukvarja ta magistrska naloga.

Sodelovanje netradicionalnih akterjev v okviru postmoderne diplomacije je bilo v literaturi opisano z različnimi termini.² Vprašanje, ki se pri tem postavlja in ki je ključno za izvedbo magistrske raziskave, pa je, ali gre pri sodelovanju netradicionalnih akterjev v diplomaciji za ustvarjanje novih področij diplomacije ali zgolj za ustvarjanje podaljškov postmoderne diplomacije.

Tema magistrske naloge je relevantna predvsem zato, ker se diplomacija nahaja v novem obdobju, za katerega je bolj kot za katerega koli prej značilno njeno prilagajanje na vse spremembe v mednarodni skupnosti. Odpirajo se številna nova vprašanja, ki kar kličejo po iskanju odgovorov nanje. Eno izmed njih se zagotovo navezuje na poklic diplomata in na njegovo vlogo v diplomaciji. Številni avtorji (Sharp 2001; Bolewski 2007; Mueller 2009; Rana 2011) so prepričani, da imajo novodobni akterji, med katere uvrščajo tudi državljane diplomate, vedno večjo vlogo

¹ Jazbec (2007) jo označuje kot postmoderno diplomacijo, Bučar (2007) in Petrič (2010) govorita o diplomaciji 21. stoletja, Rana (2011) pa o globalizirani diplomaciji.

² Paradiplomacija (*paradiplomacy*), neuradna (*unofficial*), zasebna (*private*) ali državljanska diplomacija (*citizen diplomacy*) (prav tam), diplomacija dveh smeri (*two-track diplomacy*), ki deluje nasproti diplomaciji ene smeri (*one-track diplomacy*), diplomacija področij (*field-diplomacy*), javna diplomacija (*public diplomacy*), kibernetška diplomacija (*cyber diplomacy*) (Sharp 2001, 136; Bolewski 2007, 40) in svetovno vključevanje (*global engagement*) (Zatepelina 2008, 164).

in da predstavljajo resno konkurenco poklicnim diplomatom, ki jih bo kmalu dokončno povozil čas; spet drugi pa se s tem ne strinjajo.

Prispevek mojega magistrskega dela k znanosti bo v tem, da bo podal razmislek glede diplomacije državljanov, in sicer tako glede njene opredelitve kot tudi glede njene umestitve v postmoderno diplomacijo. S tem je povezano tudi poimenovanje diplomacije državljanov in prevod strokovnih pojmov (uveljavljenih v angleškem jeziku) *citizen diplomacy* in *citizen diplomat*. Odločila sem se za termin diplomacija državljanov, ker gre za diplomacijo, ki jo izvajajo državljani diplomati, in ne za državljansko diplomacijo, saj bi to pomenilo, da bi bila le-ta enakovredna na primer okoljski, energetske, gospodarski diplomaciji, ki vsaka zase predstavljajo edinstveno vsebinsko področje znotraj moderne/postmoderne diplomacije. Diplomacija državljanov pa se primarno nanaša na izhodišče, kdo je izvajalec te dejavnosti (državljan, ne karierni diplomat), in ne na vsebino dejavnosti. Magistrska naloga bo tako pokazala, da se z diplomacijo državljanov znotraj postmoderne diplomacije ni razvilo novo področje diplomacije, temveč da gre pri diplomaciji državljanov zgolj za pojav novega akterja – državljana diplomata – znotraj postmoderne diplomacije. Njegov pojav in umestitev v postmoderno diplomacijo pa sta neposredno povezana tudi s pojavom novih tem in vprašanj v sodobni mednarodni skupnosti, ki naj bi presegle znanje diplomatov.

Glavni cilj naloge je ugotoviti, ali je državljan diplomat diplomat v pravem pomenu besede ali pa gre pri njegovem poimenovanju zgolj za zlorabo naziva in je državljan diplomat v praksi zgolj eden izmed akterjev v postmoderne diplomaciji, ki je svoje mesto v njej dobil zaradi pojava novih tem in vprašanj v diplomaciji. Problematika magistrskega dela temelji predvsem na vprašanju, kakšen bo odnos med diplomati in državljani diplomati v prihodnosti, ko je pričakovati, da se bo spekter vprašanj in problemov, ki zadevajo postmoderno diplomacijo, še dodatno razširil. Pri raziskovanju problematike sem se tudi omejila. Glavna omejitev izvira iz same opredelitve pojma diplomacija; ta je v nalogi razumljena kot institucija, ki združuje različne delovalce, ki v njenem okviru izvršujejo zunanjepolitične cilje države, odkar so se pojavili prvi zametki diplomacije. Posvetila se bom izključno analizi dveh nazivov: diplomat in državljan diplomat, pri čemer bodo ostali diplomatski nazivi izpuščeni.

Raziskovalno vprašanje, na katerega magistrsko delo podaja odgovor, je naslednje: Ali – ko govorimo o državljanih diplomatih – upravičeno uporabljamo naziv diplomat? Postavila sem si dve tezi, ki mi bosta pomagali pri iskanju odgovora na to vprašanje.

- Prva teza: Diplomacija državljanov ne predstavlja novega področja znotraj postmoderne diplomacije in je zato njen sestavni del.
- Druga teza: Državljan diplomat ni diplomat, ker ne opravlja funkcij, ki jih po Dunajski konvenciji o diplomatskih odnosih (DKDO)³ opravlja diplomat.

Magistrsko delo temelji na analizi in interpretaciji primarnih in sekundarnih virov, zgodovinsko-razvojni ter primerjalni analizi. Prva metoda je uporabljena v vseh delih naloge, zgodovinsko-razvojna analiza je uporabljena za razlago in razčlenitev razvoja pojma diplomacija, za pojasnjevanje sprememb, ki so vplivale na različne faze razvoja diplomacije ter za pregled razvoja institucije diplomata in državljana diplomata. Uporabljena je tudi metoda študije primera. Ta predstavlja izhodišče za analizo izbranih primerov državljanov diplomatov iz literature in tako omogoča vpogled v to, kdo sploh je državljan diplomat po mnenju stroke. Osrednja analiza magistrskega dela temelji na primerjalni analizi funkcij diplomata in državljana diplomata, ki je izvedena na podlagi analize funkcij diplomatske misije 3. člena DKDO. Analiza opredelitve diplomacije (državljanov) temelji na analizi treh analitičnih domen: na analizi kontekstov pojavnosti diplomacije, funkcij diplomacije in na analizi akterjev, ki delujejo v njenem okviru. Petrič (2010, 307) predstavi trojno konceptualizacijo diplomacije, ki predstavlja izhodišče za opredelitev pojma diplomacija in njenih funkcij. Ravni analize v mednarodnih odnosih navajata Russett in Starr (1996, 76–85), ko govorita o šestih ravneh analize, ki temeljijo na delu Singerja. Ravni analize oz. pojavnosti diplomacije naj bi po besedah Bojinović Fenkove (2010, 82) ponujale primerno izhodišče za preučevanje konkretnega raziskovalnega problema. S pomočjo kontekstov pojavnosti in funkcij diplomacije sem oblikovala delovno definicijo diplomacije, in sicer v podpoglavju 3.1. Ta delovna definicija – prek analize dveh zapisanih analitičnih domen – služi kot izhodišče za nadaljnje preučevanje diplomacije in diplomacije državljanov. Obe analitični domeni sem v nadaljevanju (v naslednjih podpoglavjih 3. poglavja) aplicirala tudi na

³ Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih – *Vienna Convention on Diplomatic Relations*, podpisana 18. aprila 1961 na Dunaju, v veljavi od 24. aprila 1964.

zgodovinski razvoj diplomacije ter na lastnosti postmoderne diplomacije in diplomacije državljanov. Analiza področij in akterjev mi je pomagala ugotoviti, v čem se postmoderna diplomacija razlikuje od diplomacij prejšnjih časovnih obdobj, in mi hkrati omogočila analizirati, ali je diplomacija državljanov lahko razumljena kot novo področje diplomacije. K funkcijam in oblikam pojavnosti diplomacije sem se nato ponovno vrnila v 5. poglavju, ko sem analizirala, katere izmed funkcij diplomacije najdemo tudi pri diplomaciji državljanov. Zapisano je (skupaj z analizo funkcij po DKDO) predstavljalo izhodišče za glavno empirično analizo mojega magistrskega dela.

Naloga je razdeljena na tri dele. V prvem delu sem analizirala pomen in razvoj pojma diplomacija ter spremembe v razvoju diplomacije, ki so pripeljale do nastanka postmoderne diplomacije. Ključna v tem delu magistrskega dela je opredelitev pojma diplomacija državljanov in razmislek o tem, ali je diplomacija državljanov diplomacija kot taka ali zgolj podaljšek postmoderne diplomacije. Drugi in tretji del naloge služita kot nastavka za kasnejšo analizo, ki s pomočjo primerjave diplomatov in državljanov diplomatov podaja odgovor na raziskovalno vprašanje in hkrati služi tudi kot izhodišče za potrditev ali zavrnitev postavljenih tez. Glavni cilj drugega dela, ki je posvečen analizi tradicionalnega diplomata, in tretjega dela, ki je v celoti posvečen preučevanju državljanov diplomatov, je opredelitev obeh ter iskanje podobnosti in razlik med njima.

Empirični analizi je v celoti posvečeno 6. poglavje, ki temelji na analizi funkcij, ki jih v skladu s 3. členom DKDO opravlja diplomat, in primerjavi teh funkcij s funkcijami, ki jih opravljajo državljani diplomati. Nastavki za empirično analizo so narejeni v prejšnjih poglavjih. V 4. poglavju sem natančno opredelila, katere funkcije opravlja diplomat. V 5. poglavju sem analizirala različne tipe državljanov diplomatov in jih umestila v enega izmed dveh vidikov razumevanja diplomacije državljanov. Nadalje, tudi v 5. poglavju, sem na podlagi primerov iz prakse analizirala, kdo so državljani diplomati v praksi in v okviru katerih izmed teoretskih pojmov jih lahko prepoznamo. Ker sem v nalogi, natančneje v 5. poglavju, opredelila več vrst državljanov diplomatov, zadnji del empirične analize temelji na analizi in primerjavi funkcij, ki jih opravljajo posamezni tipi državljanov diplomatov.

2 Teoretski okvir

Diplomacija je bila v preteklosti deležna relativno malo pozornosti (Jönsson 2002, 212; Jönsson in Hall 2005, 7) s strani teorij mednarodnih odnosov (Jönsson in Hall 2005, 22–3). Teoretiziranje o diplomaciji je zato problematično, saj literatura o diplomaciji temelji na praksi diplomatov, ki pa jih postavljanje teorij o diplomaciji nikoli ni preveč zanimalo (Jönsson in Hall 2005, 7). Znotraj posameznih teorij o mednarodnih odnosih je diplomacija sicer skoraj vedno omenjena, a le redko natančno analizirana (Jönsson in Hall 2005, 1).

Tradicionalne teorije mednarodnih odnosov se z diplomacijo ne ukvarjajo prav veliko; če pa se že, se osredotočajo na države, ne pa tudi na nove akterje, ki so se v diplomaciji pojavili z razvojem postmoderne diplomacije. Prav tako tradicionalne teorije mednarodnih odnosov ne obravnavajo tako imenovanih novih področij delovanja diplomacije, ki so bolj specializirana in se ne osredotočajo zgolj na varnost in obrambo države, kot to predvidevajo tradicionalne teorije mednarodnih odnosov. Za pisanje magistrske naloge je zato ključnega pomena odmik od tradicionalnih teorij.

Namen podpoglavij, ki sledijo, je prikazati, da se konstruktivizem in postmodernizem odmikata od tradicionalnih teorij mednarodnih odnosov (Jönsson in Hall 2005, 19) in tako ponujata nov vidik na preučevanje diplomacije, vidik, ki je bolj usmerjen v preučevanje odnosov in procesov (Jönsson in Hall 2005, 20), kar je ključno za razumevanje diplomacije kot institucije.

2.1 Realizem

Realistična teorija, ki se je oblikovala po drugi svetovni vojni, trdi, da je bila osnovana na temeljih del in razmišljanj klasikov realizma, kot so Tukidid, Niccolò Machiavelli, Thomas Hobbes in Jean-Jacques Rousseau. Ne glede na to, ali govorimo o starejših ali modernejših različicah (političnega) realizma, je jasno, da je med njimi moč potegniti kar nekaj vzporednic. Glavne tri prvine realizma so tako imenovani trije s-ji: *statism*, *survival*, *self-help*. V prevodu jih razumemo kot centralizem, preživetje in samopomoč (Dunne in Schmidt 2007, 206–10). Skupno vsem realizmom

pa je tudi to, da njihova osnovna logika »izhaja iz opisa naravnega stanja in njegovih posledic« (Brglez 2008, 86). V literaturi je moč najti več različic realizma (klasični, moderni, strukturalistični ali neorealizem, realizem racionalne izbire) (Dunn in Schmidt 2007, 210–1; Brglez 2008), a se v njihovo razlago podrobneje ne bom spuščala.

Že Morgenthau (1995), ki ga literatura pozna kot očeta realizma, je v svojem delu *Politika med narodi: borba za moč in mir* zapisal, da diplomacija ni osnovni del mednarodnih odnosov, temveč zgolj tehnika, tako kot vojna, akter pa se mora znajti tudi brez njene uporabe. Edina realnost, ki jo realizem priznava, je »realnost držav.« (Brglez 2008, 87). Ker je diplomacija v realizmu razumljena kot orodje, realizem ne čuti nobene potrebe po njenem opredeljevanju. Analizira zgolj tistega, ki to orodje uporablja – države, ki so razumljene kot ključni akter v mednarodnih odnosih (Dunne in Schmidt 2007, 209). Realizem zaradi svojega osredotočenja na državo težko razloži razvoj mednarodne skupnosti in pojav novih tem (na primer regionalna varnost, humanitarno posredovanje) v njej. Ker vso pozornost namenja državi, tudi ne more v mednarodno skupnost smiselno umestiti nedržavnih delovalcev (prav tam).

2.2 Liberalizem

Liberalizem, katerega začetke je moč najti pri Immanuelu Kantu, Jeremyju Benthamu in Johnu Locku, v marsičem predstavlja nasprotni pol realizma. V nasprotju z realizmom skuša liberalizem v mednarodne odnose vnesti vrednote reda, pravičnosti in strpnosti (Dunne 2007, 241). Pomemben doprinos liberalistov k preučevanju mednarodnih odnosov je ugotovitev, da je država nesposobna obvladovati modernizacijo in da spremembe v mednarodni skupnosti zahtevajo sodelovanje in povezovanje različnih akterjev. Država ni več center vsega in se mora – če želi sodelovati pri vzpostavljanju miru in boljšega sveta – vključiti v mednarodno organizacijo in upoštevati njena pravila (Dunn 2007, 247–9).

Zdi se, da zaradi poudarjanja sodelovanja in spoznanja, da država ni edini akter v mednarodni skupnosti, pri liberalizmu obstaja večja verjetnost za obstoj teorije o diplomaciji, a to ne drži. Liberalizem mednarodne odnose razume kot vsoto delovanja

akterjev, poudari pa, da na vedenje države v mednarodni skupnosti vplivajo notranji družbeni odnosi (Jönsson in Hall 2005, 17). Liberalisti diplomacijo umestijo v kontekst mednarodnih pravil (mednarodnega prava), mednarodnih organizacij in praks, a je ponovno razumljena zgolj kot orodje oziroma komunikacijski kanal, ki po njihovem mnenju ni zmožen pojasniti pomena demokratičnega miru, po čemer liberalisti stremijo (Jönsson in Hall 2005, 17–18).

Strukturalizem/marksizem je iz teoretskega okvira moje naloge načrtno izpuščen, saj se s preučevanjem diplomacije ukvarja še manj kot realizem in liberalizem. Jönsson in Hall (2005, 18) zapišeta, da to niti ni presenetljivo, saj zaradi zanikanja obstoja političnega prostora nima nastavkov za teoretiziranje o diplomaciji (Jönsson in Hall 2005, 19). »Strukturalistično (ali/in marksistično) paradigmo najboljše ponazarjata pristopa teorije odvisnosti in analize svetovnih sistemov« (Brglez 2008, 91), ki pa za pisanje magistrskega dela nista ključna, saj prvi pristop »osnovno gibalo mednarodnega sistema vidi v reprodukciji odtujitve, ki jo omogoča kapitalistična delitev dela na center in periferijo« (prav tam), drugi pristop pa razlaga sodobni mednarodni sistem s pomočjo ekonomije, pri čemer se v veliki meri opira na zgodovinsko-sociološko razlago družbenih sprememb (prav tam).

2.3 Konstruktivizem

Konstruktivizem kot pristop izhaja iz družbene teorije (Bojinović Fenko 2010, 38); po besedah Barnetta (2007, 345) naj bi šlo za pristop, ki se ga da najbolje uporabiti za razlago sprememb, saj sta »družbena sprememba in proces /njegovi/ glavni konceptualni odliki« (Bojinović Fenko 2010, 38). Teoretično izhodišče preučevanja mednarodnih odnosov družbenega konstruktivizma »izhaja iz teze o družbeni konstrukciji realnosti, kjer je mogoče različno razumeti ali poudariti vsako od izpostavljenih kategorij (npr. družbeno naravo konstruiranja, konstruiranje realnosti, družbeno konstrukcijo, družbeno realnost)« (Brglez 2008, 107).

Konstruktivizem upošteva dvosmernost v odnosu med delovalci in strukturami – delovalci vplivajo na strukture in obratno; ključno pa je, kako ta vpliv poteka (Barnett 2007, 339). In ravno dejstvo, da konstruktivizem priznava, da je svet družbena

konstrukcija, mu omogoča preučevanje sprememb (Barnett 2007, 345), saj izhaja iz dejstva, da so vse ločnice, ki obstajajo, zgolj navidezne in jih je mogoče, če ne celo nujno, premagati (Kubálková 2001, 6). Družbena konstrukcija je tista, ki spreminja, kar imamo za samoumevno, in postavlja vprašanja o izvoru domnevno samoumevnih zadev. Pravila v naši družbi pa so postavljena zaradi človeškega dogovora (Barnett 2007, 339).

V mednarodnih odnosih lahko najdemo več različic konstruktivizma, ki se med seboj razlikujejo glede na to, kaj postavljajo v ospredje. Najbolj se razlikujejo glede na svoja ontološka spoznanja, ki se navezujejo na epistemologijo in način raziskovanja (Ruggie 1998, 33–4), a so hkrati enotne, ker govorijo o vlogi človeške zavesti v mednarodnem življenju (Ruggie 1998, 856). Barnett (2007, 324) zapiše, da v splošnem velja, da sta botra konstruktivizma neoliberalizem in neorealizem na eni strani ter sociološka in kritična teorija na drugi strani. Ob tem Brglez (2008, 107) dodaja, da kljub temu, da gre za teorijo, ki še ni povsem vpeta v znanost o mednarodnih odnosih, to ni ovira za to, da konstruktivizma ne bi bilo moč razdeliti na več podzvrsti. Z zapisanim se strinja tudi Kubálková (2001, 39), ki zapiše, da med preučevanjem literature o družbenem konstruktivizmu naletimo na številne poskuse njegove klasifikacije.

Brglez (2008, 107) prične z omembo Pettmana in njegove delitve konstruktivistov na konzervativne konstruktiviste, družbenoteoretske konstruktiviste in zdravorazumske konstruktiviste. Kubálková (2001, 39–40) na primer omenja Ruggijevo delitev konstruktivizma na tri veje. Glavna predstavnika prve veje, tj. neoklasičnega konstruktivizma, sta bila Durkheim in Weber, postmodernistični konstruktivizem je izpeljan iz idej Nietzscheja in Foucaulta, naturalistični konstruktivizem pa združuje ideje prvih dveh in znanstvenega realizma. Njegova predstavnika sta Wendt, ki je po mnenju Kubálkove (2001, 7) najbolj viden predstavnik konstruktivizma, in Dessler (Kubálková 2001, 40; Burch 2002, 64–5). Kubálková (2001, 41) nadalje govori tudi o trdem (*thick*) konstruktivizmu, ki se ukvarja z analizo besedila, in mehke (thin) konstruktivizmu, ki analizira soustvarjanje države v odnosu z mednarodnimi pravili.

2.4 Postmodernizem

Postmodernizem se je uveljavil v zadnjih petnajstih letih, ponuja pa skeptičen pogled na predhodne teorije. »Ukvarja se z dekonstrukcijo in nezaupanjem do vsake razlage /.../, ki trdi, da ima neposreden dostop do resnice« (Smith in Owens 2007, 367). Postmodernistični pristopi so pogosto tarča kritik, ki jim očitajo, da so vse preveč teoretični in da se ne ukvarjajo s svetom, v katerem živimo. Na to kritiko postmodernisti odgovarjajo z besedami, da tako ali tako nič ni resnično, ker si resnice ne razlagamo sami. Zagovarjajo stališče, da je resnic več, odvisne pa so od interpretacije (Smith in Owens 2007, 370–1). Postmodernizem zgolj pomaga posamezniku »razmišljati o pogojih, pod katerimi smo o svetovni politiki sposobni teoretizirati« (Smith in Owens 2007, 371), zato je za mnoge edina prava teorija, ki lahko pojasnjuje mednarodne odnose in tudi diplomacijo v 21. stoletju (prav tam).

Tri osrednje teme postmodernizma so: razmerje med znanjem in močjo, performativna narava identitete in različne besedilne strategije (Smith in Owens 2007, 367). Preučevanje razmerja med znanjem in močjo je najbolj zaznamoval Michel Foucault, ki je nasprotoval ideji, da je znanje nedovzetno za delovanje moči. Trdi namreč, da je znanje v resnici tisto, ki ustvarja moč. Jamnik (1998, 269–72) kot pojme, ki so skupni večini postmodernistov, navaja: predstavljanje in konstrukcijo nasproti navzočnosti, fenomen kot nasprotni pol izvora, pluralnost nasproti enosti, imanentnost nasproti transcendentnosti norm in konstitutivno drugačnost.

Pomembna novost postmodernizma je njegovo razumevanje identitete, ki je razumljena kot »relacijsko prizorišče za politiko identitete in ne stvarni pojav sam po sebi« (Smith in Owens 2007, 368). Najbolj jo je razčlenil David Campbell, zapišeta (prav tam). S tem načinom razumevanja identitete se postmodernizem najbolj približa mehkeemu konstruktivizmu. Tretja lastnost postmodernizma pa je analiza resnice na podlagi analize diskurza. Jacques Derrida namreč trdi, da sveta ni mogoče preprosto dojeti, tako kot tudi besedila ne, ampak ga je treba razdelati in interpretirati (Smith in Owens 2007, 370–1), s čimer se najbolj približa trdemu konstruktivizmu.

2.5 Ovrednotenje uporabne vrednosti teorij mednarodnih odnosov za analizo diplomacije kot institucije

Predstavila sem tako tradicionalne teorije mednarodnih odnosov kot tudi tiste, ki naj bi se od klasičnih oddaljevale. Realizem in liberalizem, predstavnika tradicionalnih teorij, diplomaciji ne namenjata veliko pozornosti. Sploh pri realizmu je več kot očitno, da se osredotoča zgolj na državo; zato ni zmožen zadovoljivo razložiti sprememb v mednarodni skupnosti (in konkretno v pojavu diplomacije kot sredstva zunanje politike držav ali institucije v mednarodnih odnosih) in pojava novih akterjev v njej. Tako realizem kot tudi liberalizem diplomacijo razumeta kot orodje držav. Pri tem liberalizem za razliko od realizma vsaj priznava obstoj različnih akterjev v mednarodni skupnosti – torej prepoznava diplomacijo kot institucijo, kar je ključnega pomena za raziskovanje opredeljenega problema.

Diplomacija bo za potrebe magistrske naloge razumljena kot institucija, kot stabilna povezava družbenih praks, ki vsebuje določene vloge, norme in pravila, ki določajo in urejajo obnašanje in odnose med nosilci vlog (Jönsson in Hall 2005, 25). Z liberalističnega vidika je moč v tej definiciji prepoznati sodelovanje akterjev in vpliv družbenih odnosov znotraj države na njeno delovanje v mednarodni skupnosti. Kljub vsemu pa liberalizem diplomacijo razume zgolj kot orodje države in zato ne vzpostavi zadovoljivega okvira za teoretiziranje o diplomaciji. Tako realizem in liberalizem vse preveč pozornosti namenjata samo državi, premalo pa procesom in odnosom med državami.

Postmodernizem in konstruktivizem ponujata nov pogled na diplomacijo, ki je precej bolj usmerjen v odnose in procese (Jönsson in Hall 2005, 20). Ti so ključni za razumevanje diplomacije kot institucije. Dejstvo, da konstruktivizem priznava, da svet sestavljajo različni akterji in interakcije med njimi, mu dovoljuje preučevanje sprememb v mednarodni skupnosti, s tem pa tudi analizo vlog različnih akterjev v mednarodni skupnosti. Ker priznava, da je svet oblikovan na podlagi družbenega dogovora, je v tem moč najti vzporednico z razumevanjem diplomacije kot institucije.

V magistrski nalogi bom preučevala enega izmed netradicionalnih akterjev v mednarodni skupnosti, tj. državljana diplomata, in to lahko storim samo z

upoštevanjem prvin konstruktivizma in postmodernizma. Konstruktivizem priznava obstoj novih, netradicionalnih akterjev v diplomaciji in je bolj usmerjen v razumevanje odnosov in procesov, ki so sestavni del definicije diplomacije kot institucije. Postmodernizem, ki s konstruktivizmom deli to, da se nagiba k razumevanju, pa pod vprašaj postavlja vse do zdaj spoznano in dovoljuje oblikovanje novih spoznanj ter oblikovanje nove resnice, ki pa je zgolj ena izmed mnogih. Že v uvodu sem zapisala, da med teoretiki obstajajo trenja o obstoju in pomenu državljanov diplomatov in postmodernistični dvom o obstoju že znanega; to se zdi izjemno primerno izhodišče za iskanje odgovora na moje raziskovalno vprašanje in za preučevanje mojih dveh tez.

3 Diplomacija

V tem poglavju magistrskega dela bom opredelila pojem diplomacije, njen razvoj in spremembe, ki so vplivale na ta razvoj. Opredelila bom tudi postmoderno diplomacijo in njene lastnosti ter diplomacijo državljanov. To poglavje bo prikazalo, da je diplomacija lahko razumljena na več načinov, in utemeljilo, zakaj je v mojem magistrskem delu diplomacija razumljena kot institucija. Izhodišče za to predstavlja analiza kontekstov pojavnosti/ravni analize diplomacije ter funkcij diplomacije, ki so povzete po Petričevi (2010) trojni konceptualizaciji diplomacije. Glavni cilj tega poglavja je ugotoviti, ali je diplomacija državljanov lahko razumljena kot eno izmed novih področij postmoderne diplomacije ali gre pri diplomaciji državljanov zgolj za pojav novega akterja (državljana diplomata) v mednarodni skupnosti.

3.1 Opredelitev pojma diplomacija

Diplomacija spada med najbolj zapletene pojme v mednarodnih odnosih. S tem se strinja tudi White (1997, 317), ko zapiše, da ima diplomacija lahko različne pomene, ki so odvisni od načina uporabe samega pojma, soglasje o tem, kaj diplomacija sploh je, pa še ni oblikovano (Udovič in Brglez 2011, 29). Da to drži, priča tudi obstoj različnih definicij diplomacije, ki jih v grobem lahko delimo na širše in ožje. Drugi način delitve definicij diplomacije, ki je za potrebe pisanja magistrskega dela prav tako ključnega pomena, pa je delitev definicij diplomacije na definicije, ki

diplomacijo razumejo kot institucijo, in na tiste, ki jo razumejo zgolj kot instrument zunanje politike. Ne glede na številne tipologije, ki jih najdemo v strokovni literaturi, pa Jönsson (2002, 215) zapiše, da večina tipologij priznava obstoj naslednjih nalog diplomacije: predstavljanje, pogajanje, zaščito državljanov, promocijo ekonomskih, kulturnih in znanstvenih odnosov ter pripravo političnih odločitev.

Da bi lahko določila, katera izmed mnogih definicij diplomacije predstavlja primerno izhodišče za pisanje mojega magistrskega dela, moram najprej definirati ravni analize oz. pojavnosti diplomacije, ki naj bi po besedah Bojinović Fenkove (2010, 82) ponujale primerno izhodišče za preučevanje konkretnega raziskovalnega problema in pomagale »razjasniti, kakšna vprašanja želimo zastaviti ter na katera vprašanja in s katerih vidikov je mogoče čim učinkoviteje odgovoriti« (Bojinović Fenko 2010, 83).

Ravni analize v mednarodnih odnosih navajata Russett in Starr (1996, 76–85). Govorita o šestih ravneh analize, ki temeljijo na delu Singerja. Med ravni analize uvrščata (od zgoraj navzdol): svetovni sistem, odnose, družbo, vlado, vlogo in posameznika (Russett in Starr 1996, 77). Prvi dve ravni analize Bojinović Fenkova (2010, 83) uvrša v zunanje okolje/mednarodni sistem, vse ostale pa v notranje okolje/nacionalno državo. Za potrebe analize diplomacije sta ključni ravni mednarodnih odnosov in države. Med njima pa je še raven zunanje politike, ki je z diplomacijo tesno povezana, kar bo prikazano v nadaljevanju.

Diplomacijo na ravni mednarodnih odnosov razumemo kot stalno institucijo komunikacije v skladu z dogovorjenimi pravili med državami. Na ravni zunanje politike diplomacijo v širšem smislu razumemo kot izvajanje strateških ciljev države, pri čemer je poudarek na vsebini zunanje politike; v ožjem pa gre za razumevanje diplomacije kot sredstva zunanje politike, preko katerega država s pomočjo državnega aparata deluje v mednarodni skupnosti. Na ravni države je diplomacija videna kot institucija države. Glavni državni aparat, ki je pri tem odgovoren za njeno izvajanje znotraj in zunaj meja države, je ministrstvo za zunanje zadeve, ki deluje skupaj z diplomatsko-konzularnimi predstavništvi. Hkrati pa v okviru diplomacije na ravni države delujejo tudi številni nedejavni akterji – gospodarstveniki, poslovneži, igralci, borci za človekove pravice, aktivisti, glasbeniki, športniki, novinarji in tudi državljani diplomati.

Petrič (2010, 307) predstavi trojno konceptualizacijo diplomacije, ki predstavlja izhodišče za opredelitev pojma diplomacije ter njenih funkcij v mojem magistrskem delu. Diplomacijo razume, prvič, kot del državnega aparata, drugič, kot posebno dejavnost in, tretjič, kot sredstvo (pogajanja) zunanje politike. Njegovo opredelitev diplomacije kot posebne dejavnosti lahko uvrstimo med širše definicije diplomacije, opredelitev, ki diplomacijo razume kot sredstvo zunanje politike, pa med ožje definicije diplomacije.

Na tem mestu je vredno zapisati opozorilo Jönssona in Halla (2005, 3), ki poudarita, da v literaturi pogosto naletimo na enačenje diplomacije s pogajanjem. O tem govori tudi Petrič (2010, 34), ko zapiše, da je enačenje obeh pojmov pogosto predvsem v angleško govorečih območjih. Poudari, da diplomacije ne smemo enačiti s pogajanjem, da pa je res, da je bistvo diplomacije ravno reševanje mednarodnih vprašanj s pogajanjem. Sinonimna raba obeh pojmov je po Petriču (prav tam) zato razumljiva, a ne dovolj natančna, zato sam pogajanja razume kot sredstvo zunanje politike in preko tega zgolj kot enega izmed treh vidikov razumevanja diplomacije.

Da obstajajo različno široke definicije diplomacije, ugotavlja tudi Jönsson (2002, 213), ki v svojem članku s primerjavo definicije diplomacije Hamiltona in Langhorna ter definicije Magalhãesu ugotovi, da široke definicije diplomacijo enačijo z zunanjo politiko. Podobno razmišljata tudi Bohte in Sancin (2006, 25–6), ko zapišeta, da prvi izmed štirih vidikov razumevanja diplomacije, o katerih govorita, razume diplomacijo v širšem smislu – kot sinonim za zunanjo politiko.⁴ Zapisane definicije se pokrivajo z drugim Petričevim (2010, 307) načinom razumevanja diplomacije, ki govori o »diplomaciji kot dejavnosti, kot sredstvu zunanje politike« (prav tam), ki s posebnim osebjem, diplomati, in »s posebnimi sredstvi zunanje politike služi uresničevanju ciljev zunanje politike« (prav tam). Murray (2008, 23) ob tem izpostavi, da so široke definicije diplomacije preveč državocentrične in da zapostavljajo ostale akterje v mednarodni skupnosti.

⁴ Drugi vidik opredelitve diplomacije po mnenju Bohte in Sancin (2006, 26) razume diplomacijo bodisi v pozitivnem smislu, kot oliko in pozornost, bodisi v negativnem smislu kot neiskrenost, nemoralnost in celo laž. Tretji, ki ga omenjata, razlaga diplomacijo kot spretnost in obvladovanje znanj, ki so potrebni za uspešno izvajanje te dejavnosti; četrti, ki je tudi zadnji vidik, pa opredeljuje diplomacijo kot poklic in kariero ter zajema »vse funkcije, ki jih izvaja diplomat«.

Ožje diplomacijo razume Berridge (2005, 1), ki poudari, da je temeljni namen diplomacije omogočiti državi, da uresniči svoje zunanjepolitične cilje in da gre pri diplomaciji zgolj za kanale komunikacije med državami (Berridge 2001, 1).⁵ Podobno ozke definicije diplomacije razume tudi Jönsson (2002, 213), ko zapiše, da ožje definicije diplomacije diplomacijo povezujejo s prakso in z delom profesionalnih diplomatov. Ob tem se njuno razumevanje pokriva s tretjim Petričevim (2010, 307) načinom razumevanja diplomacije, ki poudarja, da je bistvo diplomacije komunikacija med državami. Drugi avtorji, na primer Sharp, pa diplomacijo razumejo zgolj kot predstavljanje in komunikacijo ter je ne navezujejo na ustaljene prakse in akterje (Jönsson 2002, 213). Hamilton in Langhorne (1995, 1)⁶ diplomacijo navezujeta zgolj na politične entitete, v nobeni točki pa ne omenjata, ali diplomacija lahko obstaja med različnimi akterji. Podobno razmišlja tudi James Der Derian (v Jönsson 2002, 214),⁷ ko definira diplomacijo kot pogajanja med posamezniki, skupinami ali različnimi entitetami. Ravno pogajanja pa so se skozi zgodovino razvila kot glavni instrument diplomacije. Wiseman (2005, 410) diplomacijo razlaga kot eno izmed sredstev zunanje politike. Petrič (2010, 36) gre ob tem še dlje, ko zapiše, da je »diplomacija del zunanje politike, njen instrumentalni /.../ del«. To potrjuje tudi Benko (1998, 40), ki trdi, da je »diplomacija samo eno od sredstev zunanje politike«. Z vsem zapisanim se strinja tudi Bolewski (2007, 15), ko zapiše, da je diplomacija metoda, ki se ukvarja z ubesedenjem tistega, kar je cilj zunanje politike države. Watson (1991, 226) pa je še bolj neposreden in preprosto zapiše, da je »diplomacija instrument vlade« (prav tam).

Po mnenju Whita (1997, 317–18) je najboljše izhodišče za razumevanje definicij diplomacije definiranje diplomacije v okviru svetovne politike, ki jo sam razlaga na dveh ravneh. Prvo označi kot 'makro' raven, drugo pa kot 'mikro' raven, pri čemer prva razlaga svetovno politiko kot celoto, druga pa se osredotoča zgolj na delovanje držav in vlad v svetovni politiki; tako zapostavlja ostale akterje v sodobni mednarodni skupnosti, zaradi česar njegovo razumevanje diplomacije na 'makro' ravni ni primerno izhodišče za pisanje mojega magistrskega dela. Ker naj bi diplomacija razkrivala

⁵ Berridge, G. R. 2001. *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*. London: Palgrave. V Murray (2008, 23).

⁶ Hamilton, Keith in Richards Langhorne. 1995. *The Practice of Diplomacy: Its Evolution. Theory and Administration*. London in New York: Routledge. V Jönsson (2002, 213).

⁷ Der Derian, James. 1987a. *Mediating Estrangement: A Theory for Diplomacy*. Review of International Studies 13 (2): 91–110. V Jönsson (2002, 214); Der Derian, James. 1987b. *On Diplomacy*. Oxford: Blackwell. V Jönsson (2002, 214).

način izvedbe ciljev, je Whitova 'mikro' raven, ki diplomacijo razume kot instrument zunanje politike, ki razkriva obnašanje akterjev (White 1997, 325), za pisanje naloge bistvenejšega pomena, in sicer še toliko bolj, ker jo lahko uvrstim med ožje definicije diplomacije in tretji Petričev (2010, 307) vidik razumevanja diplomacije; se pa tudi White (prav tam) v svojem razumevanju diplomacije osredotoča zgolj na države, ostale akterje v mednarodni skupnosti pa zanemarja.

Na tem mestu je treba poudariti, da široke in ozke definicije diplomacije izpuščajo opredelitev diplomacije kot državnega aparata, o čemer govori Petrič (2010, 307).⁸ Enačiti diplomacijo zgolj z zunanjo politiko držav, kot to počno široke definicije diplomacije, ni primerno izhodišče za pisanje mojega magistrskega dela, saj z izpostavljanjem države zanemarjamo vse ostale akterje. S tem se strinja tudi Hoffman (2003, 530), ko zapiše, da država sama po sebi ne obstaja, da je fikcija in realnost hkrati ter da smo ljudje in naša predstava o državi in svetu tisti, ki realnost oblikujemo. Izhajajoč iz zapisanega, širše oziroma široke definicije diplomacije izpuščajo tisti element, ki ga povzroča realnost, tj. človeka. Posameznika zanemarimo tudi, če razumemo diplomacijo kot poseben del državnega aparata, zato tudi ta vidik razumevanja diplomacije ni najbolj primerno izhodišče za pisanje magistrskega dela. Tudi razumevanje diplomacije preko t. i. ožjih definicij diplomacije ni zadovoljivo, saj je v marsičem vezano zgolj na razumevanje diplomacije kot sredstva zunanje politike. Izhajajoč iz zapisanih definicij diplomacije lahko sklepam, da je za potrebe pisanja mojega magistrskega dela najbolj primerno združiti razumevanje diplomacije širokih in ožjih definicij diplomacije in tako povezati razumevanje diplomacije kot posebne dejavnosti in posebnega načina delovanja zunanje politike.

Definicije diplomacije pa poleg tega, da jih lahko delimo na širše in ožje, delimo tudi na podlagi tega, kako razumejo diplomacijo – kot institucijo ali kot instrument. Če razumemo diplomacijo kot institucijo, jo razumemo kot stabilno povezavo družbenih praks, ki vsebuje določene vloge, norme in pravila, ki določajo in urejajo obnašanje in odnose med nosilci vlog (Jönsson in Hall 2005, 25). Jönsson in Hall (2005, 3) diplomacije ne vidita kot »institucije modernega sistema držav«, temveč kot »/t/rajno

⁸ Razumevanje diplomacije kot državnega aparata najdemo tudi pri Berridgeu (2005, 1), ki zapiše, da je »diplomacija komunikacija med uradnimi osebami, oblikovana za promocijo zunanje politike tako s formalnimi sporazumi kot s taktnim prilagajanjem«.

mednarodno institucijo, ki izraža človekovo stanje /.../ življenja v ozemeljsko suvereni državi«. V tem pogledu razumeta Jönsson in Hall (prav tam) diplomacijo kot brezčasno, kot institucijo, ki »p/redstavlja odgovor na skupne problema samostojnega življenja /.../, in ki sili v urejene medsebojne odnose« (Jönsson in Hall 2005, 26). Podobno diplomacijo razume tudi Magalhães (v Jönsson 2002, 213),⁹ ko pravi, da je diplomacija institucija države, s čimer se približa razumevanju diplomacije Petriča (2010, 307); ta pravi, da je diplomacija lahko razumljena tudi kot državni aparat. Z njima se strinja tudi Berridge (2005, 1), ko zapiše, da je diplomacija »najpomembnejša institucija naše skupnosti držav«. Glede na zapisane definicije razumevanja diplomacije kot institucije lahko ugotovim, da le-te diplomacijo po eni strani razumejo kot institucijo na ravni države, po drugi strani pa kot institucijo na ravni mednarodnih odnosov, ne obravnavajo pa diplomacije na ravni zunanje politike.

Drugi vidik razumevanja pojma diplomacije pa je njegovo instrumentalno razumevanje, ki vidi diplomacijo zgolj kot metodo. Petrič (2010, 36) zapiše, da je »diplomacija del zunanje politike, njen instrumentalni /.../ del«, pri čemer naj poudarim, da gre – glede na razumevanje funkcij diplomacije – pri tem za njegov tretji način (izmed treh zgoraj navedenih) razumevanja diplomacije. Podobno diplomacijo razume tudi Benko (1998, 40), ko trdi, da je »diplomacija samo eno od sredstev zunanje politike«. Z obema se strinja Bolewski (2007, 15), ko zapiše, da je diplomacija metoda, ki se ukvarja z ubesedenjem tistega, kar je cilj zunanje politike države. Watson (1991, 226) pa gre še korak dlje in je pri razumevanju diplomacije še bolj neposreden, saj preprosto zapiše, da je »diplomacija instrument vlade«. V okviru analize kontekstov pojavnosti bi to pomenilo, da je diplomacija razumljena na ravni države, saj je zgolj eden izmed njenih instrumentov.

Za potrebe magistrske naloge bom pri oblikovanju delovne definicije diplomacije združila zgoraj zapisane definicije in se omejila zgolj na enega izmed mnogih vidikov razumevanja le-te. Zapisala sem že, da je za potrebe pričujoče raziskave bolj primerno razumeti diplomacijo z vidika združenih ožjih in širših definicij diplomacije. Diplomacija bo v nalogi razumljena kot zbirka družbenih praks, ki jo sestavljajo jasno definirane naloge, določena pravila komuniciranja ter način obnašanja in določeni

⁹ Magalhães, José Calvet De. 1988. *The Pure Concept of Diplomacy*. New York: Greenwood Press. V Jönsson (2002, 213).

odnosi med tistimi, ki izvajajo te naloge. Glede na Petričeve (2010, 307) funkcije diplomacije je diplomacija v magistrskem delu razumljena hkrati kot posebna dejavnost in poseben način delovanja zunanje politike. Razumljena bo torej ne samo kot instrument zunanje politike, kar nedvomno je, temveč tudi kot institucija, ki združuje različne delovalce, ki v okviru nje izvršujejo zunanjepolitične cilje države, odkar so se pojavili prvi zametki diplomacije. S tem se ta delovna definicija še najbolj približa želji po razumevanju diplomacije Brgleza (2011, 545); ta upa, da bo diplomacija v okviru diplomatskih študij razumljena zlasti kot institucija mednarodne skupnosti in sredstvo zunanje politike.

3.2 Zgodovinski pregled razvoja diplomacije

Cilj tega podpoglavja je prikazati razvoj diplomacije skozi različna obdobja v zgodovini. S pomočjo metode zgodovinske analize in metode interpretacije ter analize sekundarnih virov bom na koncu tega podpoglavja prikazala, katere izmed funkcij diplomacije iz podpoglavja 3.1 so se razvile kdaj in katere oblike pojavnosti je diplomacija zavzela najprej.

Začetki razvoja diplomacije segajo v daljno preteklost, a to ne pomeni, da je tako stara tudi beseda diplomacija. Beseda diplomacija sicer izvira iz grške besede *diploma*, kar pomeni 'dvakrat prepognjena listina'. V angleščini pa je prvi zapis besede *diplomacy* moč najti pri siru Ernestu Satowu, ki je pojem uporabil že daljnega leta 1787 (Bohte in Sancin 2006, 25). Sicer pa zametke diplomacije lahko najdemo že v času, ko zgodovina še ni bila časovno opredeljena, v času, ko so se novice širile prek ustnih izročil (Watson 1991, 83). Diplomacija kot komuniciranje med državami in vladarji pa obstaja, odkar obstajajo oblike povezovanja ljudi v najrazličnejše skupnosti (Petrič 2010, 308).

Najbolj preprosto lahko razvoj diplomacije razdelimo na dve fazi. Prva zavzema obdobje od antičnih časov do srednjega veka. Za to fazo so značilni predvsem *ad hoc* odposlanci in dejstvo, da so se v tem obdobju pojavili prvi zametki diplomacije (Jazbec 2007, 881). »Obdobje občasnega pošiljanja diplomatskih predstavnikov na izvrševanje posameznih nalog« (Bohte in Sancin 2006, 43) tako predstavlja »največji

del zgodovinskega razvoja diplomacije« (prav tam). V začetnih fazah razvoja diplomacije sta se tako diplomacija kot diplomatsko pravo razvijala po poteh običajev. Takšne in drugačne zametke diplomacije pa najdemo tako pri antičnih Grkih, starih Rimljanih kot tudi v času Otomanskega cesarstva in nemških dežel (Petrič 2010, 308). Iz tega izhaja, da so »že pred nastankom držav v sodobnem pomenu besede« (Bohte in Sancin 2006, 43) obstajali posamezniki, ki so se imenovali poslaniki. Kljub temu da obdobje pred nastankom moderne države ni bilo obdobje miru, so vseeno obstajala določena pravila o izvrševanju nalog teh poslanikov. V tem obdobju so torej diplomacijo izvajali posamezniki, ki so predstavljali bodisi plemena bodisi najrazličnejše skupnosti, mestne državice, cesarstva (prav tam).

Druga faza razvoja diplomacije pa se je pričela v 15. stoletju na območju današnje Italije, ko so bile prvič vzpostavljene stalne diplomatske misije (Bohte in Sancin 2006, 42). Bistveni premik v razvoju diplomacije in diplomatskega prava so prinesle italijanske mestne državice, ki so v 15. stoletju pričele z vzpostavljanjem stalnih diplomatskih misij in stalnih diplomatskih predstavništev (Udovič 2009, 62). K njihovi utrditvi je zagotovo največ prispevala Francija, ki je leta 1624 vzpostavila prvo zunanje ministrstvo (Bohte in Sancin 2006, 43–54), s čimer je diplomacija dobila državniški značaj (Udovič 2009, 66). Zunanji minister Francije je bil v tem času kardinal Richelieu, ki je v diplomacijo uvedel »neprestana pogajanja« (prav tam). Udovič (prav tam) neprestana pogajanja razlaga kot stalen obstoj predstavnikov svoje države v vseh ostalih državah. Pri tem je bistvenega pomena, da tem za nova in nova pogajanja nikoli ne zmanjka.

Da se je oblikovala diplomacija, kot jo poznamo v 21. stoletju, oziroma da je prišlo do zgoraj omenjenega premika, je moralo biti izpolnjenih nekaj pogojev. Prvi pogoj je bil stalen teritorialen obstoj več različnih držav na enem samem območju, ki so zaradi bližine vedno bolj navezovalе in ohranjale stike druga z drugo. Šele ko je narasla intenzivnost odnosov med njimi, se je pojavila potreba po stalnih predstavnikih, ki je vodila do postopnega izmenjevanja stalnih odposlancev med državami (Petrič 2010, 308–9). Vedno pogostejši stiki med državami in izmenjava stalnih odposlancev so vplivali na nastanek pravil mednarodnega običajnega prava. Ta so se razvila zato, da so omogočila nemoteno opravljanje dela stalnih odposlancev, da so z njimi uredili njihov položaj, pravice in obveznosti. Počasi se je pričelo oblikovati diplomatsko

pravo, ki je zaradi vedno večje intenzitete odnosov med državami postajalo vse pomembnejše (Petrič 2010, 309).

Ko je diplomacija postala bolj državniška po svojem značaju, se je pričel oblikovati tudi njen politični značaj. Pojavljati so se začela vprašanja prednostnega vrstnega reda (*preseanse*), različnih kategorij diplomatov, vprašanja sprejema in odpoklica diplomatskih predstavnikov ter še mnoga druga (Udovič 2009, 66). Diplomacija je počasi začela postajati, kar je v obdobju svojega življenja predvidel že Machiavelli – spletkarjenje (Udovič 2009, 67). 18. stoletje so zaznamovale številne vojne. Konec verskih vojn in utrechtski mir, ki je sledil temu, sta pomembni prelomnici v razvoju diplomacije, saj se je v Evropi z njima vzpostavila nova struktura. Večina evropskih držav je imela v tem obdobju stalna diplomatska predstavništva, kar je povzročilo, da so se med seboj redno pričeli srečevati tudi šefi držav. Rodila se je diplomacija na vrhu (Udovič 2009, 68–9).

Novejši razvoj diplomacije se je pričel s koncem prve svetovne vojne, ko se je zaradi pravno neurejenega in spreminjajočega položaja držav v Evropi, ki je vodilo do številnih razlik v tolmačenju mednarodnega običajnega prava, pojavila potreba po kodifikaciji diplomatskega prava (Bohte in Sancin 2006, 54; Petrič 2010, 309). V 19. stoletju so glavne novosti v razvoju diplomacije pojav multilateralnih srečanj in diplomacije na vrhu. Za potrebe te magistrske naloge pa je zagotovo najbolj bistven podatek, da se je konec 19. stoletja prvič v diplomatske aktivnosti pričela vključevati tudi širša javnost. Diplomacija pa ni bila več popolnoma tajna dejavnost, kot je bila v času klasične diplomacije. Ob tem je treba poudariti, da se je veliko zadev še vedno dogovarjalo v tajnosti, kljub temu da so Wilsonove zahteve v 14 točkah jasno pozivale k popolnoma javni diplomaciji (Udovič 2009, 97–8).

Sodobni razvoj diplomatskega prava se je tako začel z dunajskim kongresom, ki je potekal leta 1815. Takrat so med drugim sprejeli tudi *Pravilnik o razredih in rangu diplomatskih predstavnikov*, ki je diplomatske predstavnike razdelil na ambasadorje, poslanike in odpravnike poslov. Leta 1818 so dunajski pravilnik dopolnili z aachenskim protokolom, ko so zgornjim trem razredom dodali še razred ministra rezidenta, ki pa se ni obdržal (Bohte in Sancin 2006, 54; Udovič 2009, 149–51; Petrič 2010, 310). Vzpostavitev Društva narodov in kasneje Organizacije združenih narodov

pa je v marsičem zaznamovala nadaljnji razvoj diplomacije in diplomatskega prava (Bohte in Sancin 2006, 54). Dokončno je bilo mednarodno diplomatsko pravo razvito in kodificirano s sprejetjem naslednjih dokumentov (Bohte in Sancin 2006, 65–71):¹⁰

- a) DKDO¹¹
- b) Dunajska konvencija o konzularnih odnosih (DKKO)
- c) Konvencija o specialnih misijah
- d) Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločinov proti mednarodno zaščitenim osebam, vključno z diplomatskimi agenti
- e) Dunajska konvencija o predstavljanju držav v njihovih odnosih z mednarodnimi organizacijami univerzalnega značaja

V modernem obdobju, to je v 20. stoletju, je diplomacija doživela kar nekaj sprememb. Ena izmed večjih je bila zagotovo pojav mednarodnih organizacij, ki je zahtevala ureditev statusa predstavnikov držav pri mednarodnih organizacijah (Petrič 2010, 311–12). Sprejeti sta bili Konvencija o privilegijih in imunitetah Združenih narodov in Konvencija o privilegijih in imunitetah specializiranih agencij (Bohte in Sancin 2006, 72–4),¹² ki skupaj z zgornjimi petimi dokumenti predstavljata »vseobsežno dosedanje kodifikacijo diplomatskega prava« (Bohte in Sancin 2006, 55).

Kot sem zapisala že na začetku podpoglavja 3.2, bom na podlagi zgodovinske analize razvoja diplomacije določila, katere funkcije diplomacije so se razvile kdaj in katere oblike pojavnosti so se pojavile najprej. Prva izmed funkcij diplomacije, ki jih obravnava Petrič (2010, 307) in ki se je razvila v zgodovini, je bila diplomacija kot sredstvo zunanje politike oz. diplomacija kot sinonim za pogajanja. Različne skupnosti in plemena so se med seboj pogajala že v obdobju občasnega pošiljanja

¹⁰ Dunajska konvencija o konzularnih odnosih, sprejeta 1963, v veljavi od 19. marca 1967; Konvencija o specialnih misijah, sprejeta 1969, v veljavi od 21. junija 1985; Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločinov proti mednarodno zaščitenim osebam, vključno z diplomatskimi agenti, sprejeta 1973, v veljavi od 20. februarja 1977; Dunajska konvencija o predstavljanju držav v njihovih odnosih z mednarodnimi organizacijami univerzalnega značaja, sprejeta 1975, še ne velja, ker je za njeno veljavo potrebnih 35 ratifikacij (Bohte in Sancin 2006, 65–71).

¹¹ DKDO je zagotovo najpomembnejši dokument, ki ureja diplomatsko pravo. Ključna primarna vira diplomatskega prava sta mednarodno obče običajno pravo in pravo mednarodnih pogodb (Brglez 1996, 30), pomembno vlogo kot vira pa igrata tudi *judikatura* in enostranski pravni posli (Udovič 2009, 149).

¹² Konvencija o privilegijih in imunitetah Združenih narodov, sprejeta 1946, v veljavi od 17. septembra 1946; Konvencija o privilegijih in imunitetah specializiranih agencij, sprejeta 1947, v veljavi od 2. decembra 1948 (Bohte in Sancin 2006, 72–4).

diplomatskih predstavnikov, ki so se v imenu svojih nadrejenih pogajali z drugimi plemeni, prebivalci mestnih držav ali drugih skupnosti. V tem obdobju bi lahko govorili tudi o diplomaciji kot o posebni dejavnosti, se pravi o drugi Petričevi funkciji diplomacije, a je to zgodovinsko gledano preuranjeno, saj Petrič (prav tam) poudari, da gre pri funkciji diplomacije kot posebni dejavnosti za dejavnost, ki s posebnim osebjem uresničuje cilje zunanje politike. Zaradi tega je veliko bolj na mestu trditev, da se je ta funkcija diplomacije razvila kasneje kot prva, in sicer v 15. stoletju, ko so se na območju italijanskih mestnih držav prvič oblikovala stalna diplomatska predstavništva in stalne diplomatske misije. Da se je oblikovala diplomacija, kot jo poznamo v 21. stoletju, in da lahko govorimo o diplomaciji kot o delu državnega aparata, pa je bilo treba počakati do nastanka suverene države in soobstoja več držav. Izmed treh Petričevih funkcij diplomacije se je torej diplomacija kot del državnega aparata razvila kot zadnja.

Izmed oblik pojavnosti se je v razvoju diplomacije najprej pojavila diplomacija na ravni mednarodnih odnosov. Z vzpostavitvijo stalnih diplomatskih predstavništev in diplomatskih misij v 15. stoletju so italijanske mestne države prvič začele redno komunicirati med sabo. Z oblikovanjem ministrstva za zunanje zadeve leta 1642 v Franciji se je diplomacija pričela pojavljati tudi na ravni države in tako postala institucija države. Ko je bil leta 1648 z Westfalom oblikovan koncept suverene države, pa je diplomacija postala tudi instrument države za izvajanje njenih strateških ciljev. Za pojavljanje diplomacije na ravni zunanje politike in ravni države bi tako lahko trdili, da sta se razvili skoraj istočasno, na ravni mednarodnih odnosov pa se je diplomacija zagotovo razvila najprej.

3.3 Spremembe v diplomaciji: Od zametkov diplomacije do postmoderne diplomacije

V tem podpoglavju bom analizirala, katere so tiste spremembe, ki so vplivale na razvoj in s tem spreminjanje diplomacije. To podpoglavje bo obravnavalo prvotno, klasično, moderno in postmoderno diplomacijo ter utemeljilo, v čem se druga od druge razlikujejo. Cilj podpoglavja 3.3 je natančno opredeliti lastnosti postmoderne

diplomacije in ugotoviti, v čem se postmoderna diplomacija razlikuje od prvotne, klasične in moderne diplomacije.

»Vsako obdobje sebe dojema kot edinstveno« (Rana 2011, 11) in je prepričano, da se popolnoma razlikuje od prejšnjih. Znan indijski rek, ki ga navede Rana (prav tam), nas uči, da je sprememba edina, ki ostaja stalnica. Je potem sploh mogoče trditi, da je diplomacija, ki jo poznamo v obdobju, v katerem živimo, posebna in drugačna od diplomacije, kot so jo poznali naši predniki?

Klasično diplomacijo Bolewski (2007, 15) razume kot umetnost in veščino komuniciranja med državami prek diplomatov, ki te države predstavljajo. Jazbec (2007, 879) zapiše, da je klasična diplomacija doživela svoj vrh v 19. stoletju, moderna diplomacija pa je zaživela v 20. stoletju. Ob tem doda, da je moč razdeliti razvoj diplomacije na različne faze, za katere pa je značilno, da sledijo druga drugi in da se stalno nadgrajujejo; tako se prilagajajo spremembam v mednarodni skupnosti.

»Obdobje začasnega pošiljanja diplomatskih predstavnikov na izvrševanje posameznih funkcij zajema največji del zgodovinskega razvoja diplomacije« (Bohte in Sancin 2006, 43). Jazbec (2007, 881) to obdobje poimenuje kar obdobje "prvotne diplomacije". Zanj je značilno, da so se oblikovali prvi zametki diplomacije, ki so bili vezani na teritorialne skupnosti in ne na nacionalno državo. Benko (1998, 43) poudari, da je na primeru grških polisov že moč opaziti »vezanost diplomacije na državo, ki izhaja iz ekskluzivnosti teritorija«. V nasprotju z Benkom pa Jazbec (2007, 881) meni, da je vezanost diplomacije na državo moč opaziti od leta 1648, ko je potekal westfalski kongres, ki je postavil temelje suverene države, kot jo poznamo danes. Povsem logično je, tako Jazbec (prav tam), da ko govorimo o tem obdobju, govorimo o obdobju klasične diplomacije, ki je svoj vrh, kot sem že omenila, doživela v 19. stoletju. Opaziti je, da je obdobje klasične diplomacije trajalo približno tri stoletja in da je bilo precej krajše kot obdobje zametkov diplomacije.

V začetku 20. stoletja se je kot posledica konca prve svetovne vojne, ki je prek mirovnih pogodb vzpostavil nova in bolj zapletena razmerja med akterji mednarodne skupnosti, pričela faza moderne diplomacije. Med bistvene značilnosti tega razvojnega obdobja diplomacije Jazbec (2007, 882–3) uvršča:

- a) obstoj stalnih diplomatskih predstavnikov in stalnih diplomatskih misij,
- b) vzpostavitev medsebojnega komuniciranja med državo pošiljateljico in državo sprejemnico,
- c) pojav novih oblik mednarodnega diplomatskega komuniciranja,
- d) razvoj multilateralne diplomacije,
- e) razširitev diplomacije, ki je bila sprva politična (vojaštvo, gospodarstvo, znanost, tehnologija, kultura) in pojav novih tem, ki odsevajo spremembe v sodobni mednarodni skupnosti (globalna varnost, okoljevarstvo),
- f) razmah komunikacijske tehnologije je povečal intenziteto komuniciranja v diplomatskih krogih,
- g) večje število držav v mednarodni skupnosti,
- h) pogodbe, ki morajo biti registrirane v sekretariatu Organizacije združenih narodov, so javne,
- i) moderna diplomacija je nadaljevanje in nadgradnja klasične, kar odseva predvsem njena multilateralna dimenzija.

Moderna diplomacija je torej v marsičem nadgradnja klasične, saj ima vse značilnosti klasične, ki pa so jih dodatno izoblikovale spremembe v mednarodnem sistemu ter pojav novih tem, vprašanj in razmah globalizacije. Značilnost moderne diplomacije, ki najbolj izstopa, je zagotovo multilateralizem, katerega zametek, tako Jazbec (2007, 884), najdemo že v prejšnjem obdobju. S pojavom internacionalizacije, globalizacije, novih kanalov komuniciranja, vedno večje vloge medijev in dejstva, da je svet resnično postal globalna vas, pa se za diplomacijo odpirajo nove naloge, nova vprašanja in predvsem nove možnosti (Watson 1991, 222; Bolewski 2007, 16). To priznava tudi Jazbec (2007, 887), ko zapiše, da je 20. stoletje resnično tisto, ki ga je zaznamovala moderna diplomacija, a da je zadnje desetletje 20. stoletja že zaznamoval pričetek nove faze diplomacije, ki jo sam imenuje postmoderna diplomacija.¹³

Če je bil za klasično diplomacijo značilen bilateralizem in za moderno diplomacijo multilateralizem, je za postmoderno diplomacijo moč trditi, da združuje oboje. Ob

¹³ Bučar (1997) in Petrič (2010) govorita o diplomaciji 21. stoletja, Rana (2011) pa o globalizirani diplomaciji.

tem Jazbec (2007, 890) poudari, da je postmoderna diplomacija v zelo zgodnji fazi razvoja in da zaradi tega ne moremo popolnoma jasno opredeliti njene pojavne dinamike. Bučar (2007, 863) razlaga, da sta na spremembe diplomacije v novejšem času, tj. v 21. stoletju, vplivala predvsem razvoj znanosti, tehnike in tehnologije ter razvoj družbenoekonomskih odnosov. Podobne dejavnike omeni tudi Rana (2011, 13–16). Ob tem velja posebej omeniti, da Bučar (2007, 868) poudari, da vprašanja in pojavi v sodobni mednarodni skupnosti zahtevajo sodelovanje politike, prava, ekonomije in številnih drugih ved. Zapiše, da po eni strani to predstavlja izziv za znanja tradicionalno izobraženih diplomatov, po drugi strani pa to pomeni, da se pojavlja vedno večja potreba po vključevanju ljudi v diplomacijo, ki po izobrazbi niso diplomati, kar mnoge tradicionalno izobražene diplomate moti. Bučar (2007, 875) sicer zaključuje, da pri diplomaciji 21. stoletja pravzaprav ne gre za prav nič novega; če je diplomacija 21. stoletja sploh v čem drugačna od diplomacij prejšnjih obdobj, pa se sprašuje tudi Rana (2011, 11). Med lastnosti postmoderne diplomacije Jazbec (2007, 887–9) uvršča:

- a) obstoj stalnih diplomatskih predstavnikov in stalnih diplomatskih misij,
- b) vzpostavitev medsebojnega komuniciranja med državo pošiljateljico in državo sprejemnico,
- c) razmah dodatnih oblik diplomatskega komuniciranja (parlamentarna diplomacija, osebna, neposredna diplomacija),
- d) razmah instituta posebnih odposlancev,
- e) izrazit razmah multilateralne diplomacije, na katerega je vplival predvsem porast števila mednarodnih organizacij,
- f) v diplomacijo se vključuje vedno več nediplomatov,
- g) zunanja ministrstva so dokončno izgubila monopol nad izvajanjem zunanje politike in diplomacije,
- h) do določene mere je moč opaziti krepitve diplomatskih stikov in dejavnosti na nadsocijalni ravni,¹⁴
- i) bilateralna vojaška diplomacija se počasi pretvarja v multilateralno obrambno diplomacijo,
- j) porast pomena javne diplomacije, ki je diplomacijo približala malemu človeku in vplivala na bolj transparentno delo diplomatov,

¹⁴ Jazbec (2007, 888) ob tem poudari predvsem srečanja na ravni Evropske unije, ki pa v tem pogledu niso nič drugačna od srečanj ostalih mednarodnih organizacij.

- k) porast pomena javnosti, javnega mnenja in medijev v diplomaciji,
- l) notranje zadeve držav se v fazi postmoderne diplomacije vedno bolj odpirajo mednarodnemu nadzoru,
- m) gre za odprto diplomacijo, ki ščiti pravice posameznika in se hkrati usmerja v sprejemanje preventivnih ukrepov, s katerimi želi preprečiti možen izbruh konfliktov in oboroženih spopadov,
- n) visoki diplomati postajajo upravljavci procesov,
- o) vedno bolj se kaže potreba po izobraževanju diplomatov.

Podobne lastnosti postmoderne diplomacije v primerjavi z Jazbecem izpostavi tudi Rana (2011, 31–7), a s to razliko, da niso tako zelo razdelane in da jih je manj. Problem, na katerega Rana (2011, 32) opozori in ki ga Jazbec ne omenja, je ta, da je diplomacija postala poklic šele v 20. stoletju, ko sta jo natančno kodificirali DKDO in DKKO. Ob tem doda, da diplomacija marsikje po svetu še ni sprejeta kot poklic, enakovreden ostalim, in da navadni državljani menijo, da lahko delo diplomata opravlja vsak. Na to naj bi še dodatno vplivalo dejstvo, da ne obstaja enoten test, ki bi ga morali kandidati diplomati opraviti, da bi dobili naziv. Še več, velika večina držav, tudi Slovenija, diplomatskih testov nima niti na nacionalni ravni (Petrič 2011, 323).

Na podlagi zgornje analize značilnosti štirih obdobj diplomacije (zametki diplomacije, klasična, moderna in postmoderna diplomacija) lahko ugotovimo, da nekatere funkcije diplomacije ostajajo nespremenjene, spet druge pa se širijo in poglobljajo, ker to od njih zahtevajo spremembe v mednarodni skupnosti. Prilagajanje diplomacije razmeram, ki se spreminjajo iz dneva v dan, je zato nujno za njeno preživetje (Watson 1991, 223). S tem se strinja tudi Petrič (2010, 331), a poudari, da so kljub vsem spremembam, ki so zaznamovale naše okolje, naloge diplomacije še vedno enake, kot so bile skozi stoletja. Diplomacija po njegovem mnenju še vedno »predstavlja državo, razvija odnose med državami, pospešuje stike, obvešča in informira tako državo sprejema o lastni državi kot lastno državo o dogajanjih v državi sprejema, ščiti interese lastnih državljanov in pravnih oseb, seznanja mednarodne organizacije s stališči lastne države in si prizadeva, da bi se ta stališča upoštevalo« (Petrič 2010, 331). Upoštevajoč vse spremembe, ki jih je prinesel razvoj v mednarodni skupnosti, diplomacija postaja dejavnost, ki je dolžna razreševati tudi bolj praktična vprašanja. Veleposlanik pa kljub vsemu še vedno predstavlja državo,

njeno suverenost, zato je deležen tudi posebnih časti, privilegijev in imunitet (prav tam). Kljub vsemu pa Petrič (2010, 332) priznava, da so daleč za nami časi, ko je bil veleposlanik edini, prek katerega je njegov vladar komuniciral z ostalimi. Delo diplomacije v 21. stoletju pomeni »vzpostavljanje gospodarskih, kulturnih, znanstvenih stikov, pomoč pri neposrednih stikih med organi držav na raznih področjih, tudi vojaških, policijskih, med parlamenti« (Petrič 2010, 332). »Diplomatska dejavnost je postala /.../ pragmatično, operativno delovanje« (Petrič 2010, 334). Protokol in procedure pa so svoj pomen v diplomatskih krogih ohranili predvsem zaradi želje po vzdrževanju tradicije (prav tam).

Na podlagi zgoraj zapisanega je razvidno, da je diplomacija podvržena prilagajanju spremembam, ki se zgodijo v mednarodni skupnosti (Sharp 2001, 56; Jönsson 2002, 217). Ena izmed lastnosti, ki jo zato diplomacija mora nujno imeti, je (oblikovna) prilagodljivost, mora pa biti tudi (vsebinsko) pragmatična. Temeljna lastnost postmoderne diplomacije, kot jo imenuje Jazbec, je tako sposobnost spreminjanja in transformacije (Bolewski 2007, 69). Langhorne (1997, 13) ob tem poudari, da se je sodobna diplomacija sposobna prilagoditi prav vsakemu novemu akterju, ki se pojavi, in novim pogojem, ki se ob tem ustvarijo.

Tako Bučar (2007, 875) kot tudi Petrič (2010, 331) poudarita, da kljub vsem spremembam v mednarodni skupnosti, ki se jim je morala prilagoditi diplomacija, ta še vedno ostaja to, kar je bila od nekdaj – institucija, ki prek diplomatskega osebja uresničuje zunanjepolitične cilje države. Edina razlika med klasično in postmoderno oz. diplomacijo 21. stoletja je v tem, da se je zadnja primorana ukvarjati s širšim spektrom vprašanj in da je vanjo vključenih več akterjev, ki niso nujno klasični. Brglez (2011, 554) kot primer nekoga, ki tudi deli to spoznanje, navaja enega od ustanoviteljev diplomatskih študij Berridgea, ki je bil v svojih začetnih delih prepričan v to, da je diplomacija državocentrična, v zadnji izdaji svojega učbenika iz leta 2010 pa že priznava, da profesionalni diplomati niso edini, ki izvajajo diplomacijo.

V okviru funkcij diplomacije po Petriču (2010, 307) to pomeni, da je postmoderna diplomacija še vedno razumljena kot posebna dejavnost in sredstvo zunanje politike. Hkrati pa je še vedno država tista, ki jo diplomacija predstavlja in v imenu katere

deluje. Postmoderna diplomacija se od diplomacij prejšnjih obdobj razlikuje zgolj v tem, da je bolj pragmatična in da se je prisiljena prilagajati spremembam v diplomaciji in novim akterjem v njej.

V kontekstu oblik pojavnosti diplomacije za postmoderno diplomacijo velja, da je prisotna na vseh treh ravneh. Še vedno je razumljena kot stalna institucija komunikacije v skladu z dogovorjenimi pravili med državami (raven mednarodnih odnosov). Na ravni zunanje politike tudi postmoderno diplomacijo v širšem smislu razumemo kot izvajanje strateških ciljev države, pri čemer je poudarek na vsebini zunanje politike; v ožjem smislu pa gre še vedno za razumevanje diplomacije kot sredstva zunanje politike, preko katerega država s pomočjo državnega aparata deluje v mednarodni skupnosti. Na ravni države je diplomacija še vedno obravnavana kot institucija države. Ob tem naj poudarim, da je za postmoderno diplomacijo bolj kot za diplomacijo prejšnjih obdobj značilno delovanje netradicionalnih akterjev (gospodarstveniki, poslovneži, igralci, borci za človekove pravice, aktivisti, glasbeniki, športniki, novinarji, diplomati ...). Menim, da je povsem na mestu, če zapišem, da je izmed vseh treh oblik pojavnosti v postmoderne diplomaciji najbolj izrazita raven države v smislu, da se na tej ravni v diplomacijo aktivno vključujejo tudi netradicionalni akterji.

V nadaljevanju se bom lotila analize tretjega in četrtega elementa analize diplomacije – področij delovanja diplomacije in akterjev diplomacije (državljanov). Ker gre za analizo ključnih dveh elementov diplomacije, ki mi bosta pomagala ugotoviti, ali je diplomacija državljanov novo področje znotraj postmoderne diplomacije ali ne, sem analizo področij delovanja diplomacije in akterjev v postmoderne diplomaciji umestila v posebno podpoglavje, akterji diplomacije državljanov pa so še natančneje analizirani v podpoglavju 3.4, v katerem bom diplomacijo državljanov analizirala tudi preko kontekstov pojavnosti in funkcij diplomacije.

3.3.1 Področja in akterji v postmoderne diplomaciji

Za potrebe magistrske naloge ni dovolj zgolj naštevanje lastnosti postmoderne diplomacije. Ključen je razmislek o področjih delovanja postmoderne diplomacije in

njenih akterjih, saj bo le tako jasno, ali je diplomacija državljanov, ki jo je treba umestiti v postmoderno diplomacijo, novo področje delovanja postmoderne diplomacije ali ne.

Postmoderna diplomacija se je primorana ukvarjati z novimi temami, kot so trajnostni razvoj, podnebne spremembe in varovanje okolja, človekove pravice, promocija demokracije ter boj proti mednarodnemu terorizmu, zločinom in korupciji. Poleg tega se je primorana prilagoditi tudi številnim tehnološkim spremembam (Bolewski 2007, 25–6). Zaradi pojava novih tem v diplomaciji, razmaha tehnologij in globalizacije (Jazbec 2007, 891) so se v postmodernej diplomaciji oblikovala številna nova področja, s katerimi se morajo ukvarjati diplomati. Med nova področja Bolewski (2008, 29) uvršča okoljsko diplomacijo, diplomacijo človekovih pravic, trgovinsko in finančno diplomacijo, ekonomsko diplomacijo, energetska diplomacijo in korporativno diplomacijo. Jazbec (2007, 888) k temu doda razmah dodatnih oblik (ne vsebin) diplomatskega komuniciranja, med katere uvrsti parlamentarno diplomacijo, osebno in neposredno diplomacijo ter poudari vedno večji vpliv javne diplomacije v postmodernej diplomaciji. Vse te spremembe, ki so vplivale na razširitev spektra vprašanj in na pojave novih akterjev v diplomaciji, predstavljenih zgoraj, pa »ne ustvarjajo nove diplomacije« (Bolewski 2007, 39), temveč gre pri celotnem procesu zgolj za »prilagoditev diplomacije modernim pogojem« (prav tam) in za ustvarjanje novih področij znotraj diplomacije, ki so naštetja zgoraj, in akterjev, ki še sledijo. Zopet se je smiselno navezati vsaj na razlikovanje med konteksti pojavnosti diplomacije (Jazbečeve dodatne oblike diplomacije), funkcijami in vsebinskim vidikom diplomacije.

Ena izmed značilnosti postmoderne diplomacije je brez dvoma tudi pojav novih akterjev (Jazbec 2007, 887), ki jih Jönsson (2002, 216) in Bolewski (2007, 28) imenujeta netradicionalni akterji. Mednje uvrščamo: nevladne organizacije, regionalne vladne organizacije, subnacionalne regije, transnacionalna podjetja (Bolewski 2007, 28–9), organizacije civilne družbe (Bolewski 2007, 55) in državljane diplomate (Sharp 2001, 147); ti so ključni akterji tega magistrskega dela.¹⁵

¹⁵ Hill (v Bojinović Fenko 2010, 67) kot neodvisnega akterja največkrat omenja državo, ki ostaja glavni subjekt zunanje politike. Ob bok državi postavlja tudi Evropsko unijo kot poseben subjekt zunanje politike, ki naj bi bil edini, ki poleg držav izvaja zunanjo politiko. Hkrati pa kot neodvisne

3.4 Diplomacija državljanov

Zahvaljujoč diplomaciji državljanov je izvršna direktorica malezijske zdravstvene organizacije pomagala vzpostaviti nadzorni sistem, ki služi kot priprava na naravne nesreče in temelji na sistemu, ki ga je prvič videla v Miamiu, Florida. Zahvaljujoč diplomaciji državljanov ustanovitelj nevladne organizacije v Uzbekistanu uporablja multikulturne lutke v naravni velikosti otrok, ki upodabljajo otroke s posebnimi potrebami in so bile razvite v Minneapolisu zato, da bi pomagale premagati nesporazume med uzbekistanskimi šoloobveznimi otroki o otrocih s posebnimi potrebami. Zahvaljujoč diplomaciji državljanov se kirurg za raka na dojkah na Kosovem redno preko video konferenc posvetuje z zdravniki centra v Tampi, Florida, in tako spreminja življenje bolnikov, ki imajo raka (Mueller in Rebstock 2011).

Razširitev vprašanj in tem, ki jih je postmoderna diplomacija primorana obravnavati, je med drugim povzročila, »da so se profesionalni diplomati znašli na nepoznanem terenu« (Jönsson 2002, 216). Sodelovanje netradicionalnih akterjev znotraj postmoderne diplomacije je v literaturi opisano z različnimi imenovanji: paradiplomacija (*paradiplomacy*), neuradna (*unofficial*), zasebna (*private*) ali diplomacija državljanov (*citizen diplomacy*) (prav tam) in diplomacija dveh smeri (*two-track diplomacy*), ki deluje vzporedno z diplomacijo ene smeri (*one-track diplomacy*) (Bolewski 2007, 40), kar bom natančneje opredelila v nadaljevanju. Na tem mestu je namreč ključno zgolj poudariti, da so vse naštetu prilagoditve diplomacije razmeram v sodobni mednarodni skupnosti (Bolewski 2007, 39; Jönsson 2002, 216) in kot take »ne ustvarjajo nove diplomacije« (prav tam). Iz tega izhaja, da zgoraj naštetih pojmov ne moremo in tudi ne smemo imenovati za nova področja diplomacije in jih tako postaviti ob bok npr. okoljski diplomaciji, temveč jih lahko razumemo bolj v smislu različnih pojavnih kontekstov v okviru postmoderne diplomacije, ki vsaka zase obravnavajo probleme in vprašanja, ki so se v postmodernejši diplomaciji pojavila zaradi potreb mednarodne skupnosti in ne posamezne države.

Tako tudi akterjev, ki se ukvarjajo z novimi temami, ni smiselno enačiti s profesionalnimi/tradicionalnimi diplomati, saj so se v sferi postmoderne diplomacije

akterje pojmuje tudi transnacionalna podjetja, ministrstva, mednarodne nevladne organizacije, skupine pritiska, mesta, cerkve. Ob tem poudari, da ne gre za neodvisne akterje, ki izvajajo zunanjo politiko, temveč za neodvisne akterje, ki izvajajo zunanje odnose. »Uradni zunanji odnosi neodvisnega akterja pomenijo vključitev produktov vseh delov vladajočih mehanizmov držav, tudi podjetij, ne pa neposrednih mednarodnih odnosov« (Bojinović Fenko 2010, 67–8). Zapisano pomeni, da zunanje politike ne izvajajo zgolj diplomati, temveč tudi državni birokrati. Ob tem naj še zapišem, da je meja med izvajanjem zunanje in notranje politike še vedno v največji meri vezana na državno mejo suverenih držav (Bojinović Fenko 2010, 68).

pojavi zaradi potrebe po neprofesionalnem obravnavanju vprašanj, ki se tako ali drugače dotikajo diplomacije in niso nujno vezani na suvereno državo, ki jo diplomati sicer tradicionalno predstavljajo. Od tod tudi njihovo poimenovanje – netradicionalni akterji. Vsakdan človeka tako ali drugače vsebuje elemente diplomacije že od nekdaj. Ti so največkrat prisotni v obliki vpljudnostnih pozdravov, rokovanja, vikanja in spoštovanja do drugih. Bolewski (2007, 70) zapiše, da se tako imenovana osebna diplomacija, ki ni ne zapisana ne pravno urejena ali določena, nanaša zgolj na pravila javnega obnašanja. Lažji dostop do informacij in razmah informacijske tehnologije sta povzročila, da so se mnogi navadni državljani prelevili v zunanje opazovalce političnega dogajanja. Mnoge izmed njih je vsa stvar pričela tako zelo zanimati, da so se želeli vanjo aktivno vključiti bodisi na nacionalni bodisi na mednarodni ravni.

Globalizacija in razvoj tehnologije, ki sta v marsičem spremenila tudi postmoderno diplomacijo, sta torej povzročila pojav državljanov diplomatov, ki delujejo v okviru diplomacije državljanov, ki jo Bolewski (2007, 69) označi za "podaljšek diplomacije". 21. stoletje je v literaturi označeno kot »stoletje državljanov« (Bolewski 2007, 70), kot »obdobje navadnega človeka« (Sharp 2001, 136), ki je končno dobil priložnost, da se vključi v mednarodne odnose. K temu Sharp (2001, 144) doda, da ravno diplomacija državljanov bolj kot vsi podaljški diplomacije odseva nove teme in vprašanja, ki so se pojavila v 21. stoletju.

»Diplomacija državljanov je koncept, ki posameznemu državljanu daje pravico in odgovornost, da pomaga sooblikovati zunanje odnose,« definicijo diplomacije državljanov poda Muellerjeva (2009, 102); ob tem poudari, da državljani diplomati v okviru diplomacije državljanov gradijo na osebnih odnosih tudi zunaj meja lastne države, ti osebni odnosi pa predstavljajo dobro osnovo za uradni dialog in pogajanja med državami oz. med uradnimi predstavniki držav. Koncept diplomacije državljanov ni nov in je v mednarodnih odnosih prisoten že več desetletij. Res pa je, da ga strokovna javnost v preteklosti ni priznavala tako zlahka (Eastwood 2007, 443). Že leta 1945 je ameriško zunanje ministrstvo skupinam državljanov, katerih pripadniki takrat še niso bili imenovani za državljane diplomate, dovolilo sodelovati na eni izmed konferenc v Mehiki. Kasneje istega leta je 42 državnih organizacij poslalo več svetovalcev iz različnih področij, da so pomagali pri oblikovanju osnutka Ustanovne listine Združenih narodov (Eastwood 2007, 443). Eastwood (prav tam) zapiše, da

omenjeni dogodek lahko označimo kot rojstvo diplomacije državljanov v Združenih državah Amerike (ZDA). Od takrat naprej je bila diplomacija državljanov bolj ali manj uspešno vključena v dejanja, katerih glavni cilj je bil omogočiti lažji dostop do diplomatskih dokumentov navadnemu Američanu (prav tam). Sedem let prej, julija 1937, pa so se v vojni proti Japonski s pojmom diplomacije državljanov srečali tudi Kitajci. Kitajska vlada je namreč v tej vojni spodbujala svoje državljane, naj se aktivno vključijo v diplomacijo državljanov in tako pridobijo podporo za državo (Mao 2011, 381). Pomembna prelomnica v razvoju diplomacije državljanov pa je tudi srečanje na to temo, ki ga je leta 1956 v Beli hiši organiziral takratni predsednik ZDA (Mueller in Rebstock 2011).

Iz opisa pojava diplomacije državljanov je moč razumeti, da je diplomacija državljanov dopolnilo oziroma podporna dejavnost diplomaciji, ki jo izvaja država. Diplomacija državljanov lahko gradi na medosebnih odnosih, ne more pa pomagati pri oblikovanju institucij diplomacije (Eastwood 2007, 445). Komunikacija v diplomatskih krogih, ki je bila tradicionalno vezana na komunikacijo med vlado in diplomati ter med diplomati samimi, pa se je zaradi novih nalog, s katerimi je soočena postmoderna diplomacija, razširila na komuniciranje med vlado in ljudmi ter med ljudmi samimi (Bolewski 2007, 70).¹⁶ Enega izmed razlogov, zakaj je diplomacija državljanov bolj prisotna v razvitih državah kot v državah v razvoju, navaja Eastwood (2007, 445), ko zapiše, da države v razvoju pogosto nimajo vzpostavljene notranje varnosti, stabilnosti in demokratičnih institucij, ki so nujen predpogoj za vzpostavljanje soglasja v okviru diplomacije državljanov.

Ločimo dva tipa diplomacije državljanov: spontano diplomacijo državljanov (*spontaneous citizen diplomacy*) in namensko diplomacijo državljanov (*intentional citizen diplomacy*). Pri prvi gre za možnosti, ki se pojavijo posameznikom in ki lahko – če jih le-ta izkoristi – vplivajo na vsakodnevne aktivnosti ostalih državljanov. Pri namenski diplomaciji državljanov pa gre za zavestno odločitev državljanov, da bodo sodelovali v nekem mednarodnem ali domačem programu (Mueller in Rebstock

¹⁶ Diplomacija državljanov lahko prek državljanov diplomatov močno vpliva na izboljšanje ugleda države v mednarodni skupnosti. Tega se zavedajo v ZDA, ki se s preučevanjem diplomacije državljanov tudi najbolj ukvarjajo. Kljub zavedanju o njeni prisotnosti in naraščajoči pomembnosti pa zanjo namenijo zgolj odstotek proračuna, ki je namenjen financiranju zunanje politike ZDA (US Center for Citizen Diplomacy? 2011).

2011). Primere spontane diplomacije državljanov najdemo vsepovsod, Muellerjeva in Rebstock (prav tam) pa kot primere te vrste diplomacije državljanov navajata naslednje primere:¹⁷

- Študent vzpostavi prijateljski odnos s študentom iz tujine, medtem ko si med predavanjem delita klop.
- Predstavnik podjetja raziskuje navade države, v kateri želi skleniti posel, pri čemer se zaveda, da bodo imela njegova dejanja posledice tako za domači trg kot za domače potrošnike, pa tudi na povezovanje domače države s tujino.
- Mimoidoči na ulici sliši sebi nepoznan tuji jezik in ob tem opazi zmeden par, ki se sklanja nad zemljevid. Ponudi jima pomoč in ju usmeri v pravo smer.

Državljeni diplomati, ki sodelujejo v okviru namenske diplomacije državljanov, se po besedah Muellerjeve in Rebstocka (prav tam) združujejo v okviru različnih organizacij, kulturnih dejavnosti, profesionalnih programov in izmenjav. V okviru v ZDA delujoče mreže Državnega sveta za mednarodne obiskovalce (*National Council for International Visitors – NCIV*), ki povezuje t. i. namenske državljane diplomate, je povezanih več kot 90 skupnostnih organizacij, ki služijo kot civilni partner ameriškemu zunanjemu ministrstvu.

Kljub temu da je diplomacija državljanov postala uveljavljen koncept, pa to ne pomeni, da gre za koncept, ki je splošno sprejet, ali za koncept, ki ga razumejo tako znanstveniki, ki se ukvarjajo z njegovim preučevanjem, kot tudi navadni državljani. Dejstvo, da je diplomacija državljanov zgolj eno izmed orodij diplomacije, da gre za koncept, ki do tega trenutka še nikomur ni pomagal zmagati na volitvah, in da jo pogosto izvajajo pripadniki bogatih elit, pomeni, da je mnenje malega človeka, ki naj bi ga diplomacija državljanov predstavljala, pogosto prezrto (Eastwood 2007, 444).

Ob tem velja zapisati, da ne gre zamenjevati javne diplomacije in diplomacije državljanov (Mueller 2009, 102). V literaturi je moč najti tudi enačenje diplomacije dveh smeri in diplomacije državljanov (Unofficial Communication, Citizen Diplomacy, and Multi-track Diplomacy 1998), ki pa ju bom v magistrski nalogi ločila. Upoštevano bo razumevanje diplomacije dveh smeri Bolewskega (2007, 39), ki

¹⁷ Vsi dani primeri spontane in namenske diplomacije državljanov so vezani na ZDA.

jo razlaga kot obstoj neuradne interakcije med vplivnimi državljani ali skupinami ljudi, ki delujejo ločeno od države in skušajo razviti strategije, ki bi imele vpliv na javno mnenje in bi tako pomagale razrešiti pereče probleme. Kot akterje diplomacije dveh smeri našteva intelektualce, medije ali predstavnike nevladnih organizacij, nekdanje vojaške uslužbenke. Označi jo za podaljšek diplomacije in jo loči od diplomacije državljanov (Bolewski 2007, 70).

Javna diplomacija pa predstavlja dejavnosti, s katerimi vlade komunicirajo z nevladnimi organizacijami in agencijami ter tudi s širšo javnostjo (Rana 2011, 78; What is Public Diplomacy 2011). Nekateri avtorji javno diplomacijo enačijo s propagando (Berridge 2005), spet drugi jo označujejo za mehko moč (*soft power*) (Nye 2004). Eno izmed definicij javne diplomacije podaja tudi Schneiderjeva (2004, 1), ki jo razume kot »skupek vsega, kar država dela z namenom, da bi se predstavila tujim javnostim in pojasnila svoje delovanje«. Pri javni diplomaciji gre torej za komuniciranje države z domačo in tujimi javnostmi ter za prepričevanje teh javnosti s strani države. Javna diplomacija se nanaša na dejavnosti, ki jih izvaja država, diplomacija državljanov pa ni nujno vezana na državo; še več, od nje se skuša celo oddaljiti, ker ne zaupa državi in delu profesionalnih diplomatov (Sharp 2001, 147).¹⁸

Na podlagi zgornje analize lahko sklenem, da dejavnosti državljanov diplomatov v okviru diplomacije državljanov ne ogrožajo dejavnosti profesionalnih diplomatov in vsebine diplomacije, kot jo poznamo. Bolewski (2007, 70) poudari, da se morajo izvajalci diplomacije državljanov še veliko naučiti od uradne diplomacije, ki jo vodi država v 21. stoletju. Muellerjeva (2009, 102) pa ob tem zapiše, da je za diplomacijo državljanov ključnega pomena njeno neodvisno delovanje od državnega aparata.

Na tej točki se mi zdi ključnega pomena omemba in opredelitev še enega pojma – diplomacije v okviru stikov z javnostjo (*public relations diplomacy*), ki naj bi bila po mnenju Bolewskega (2007, 70–1) poleg diplomacije državljanov zaslužna za vedno večje približevanje diplomacije ljudem in celo za njeno popačenje. Postmoderna družba je usmerjena k oblikovnemu, ne toliko vsebinskemu recikliranju starega, in to se opazi tudi v diplomaciji. Vedno več je namreč primerov, ko se diplomatski nazivi v

¹⁸ Nesmiselno pa je zanikati, da javna diplomacija in diplomacija državljanov nista povezani ali da se ne dopolnjujeta (US Center for Citizen Diplomacy 2011).

splošni praksi (ne v državnem aparatu) uporabljajo za nazive državljanov, ki niso poklicni diplomati, kar Bolewski (2007, 70) imenuje uporaba »psevdo-diplomatskih nazivov« (prav tam).

Analiza oblik pojavnosti diplomacije državljanov bi lahko bila zelo preprosta, če bi za izhodišče vzela trditev Muellerjeve (2009, 102), ki poudari, da mora biti diplomacija državljanov – če želi biti uspešna v svojem delovanju – ločena od države. To bi preprosto pomenilo, da analiza oblik pojavnosti diplomacije na primeru diplomacije državljanov ni mogoča, ker so vse tri oblike pojavnosti, ki sem jih analizirala, tako ali drugače vezane na državo. Ker pa sem ugotovila, da državljani diplomati v diplomaciji obstajajo in da je njihov obstoj nesmiselno zanikati, to ni primeren zaključek. Glede na zgornjo analizo lahko zaključim, da državljani diplomati delujejo tako na ravni mednarodnih odnosov kot tudi na ravni države. Zakaj? Na ravni mednarodnih odnosov zato, ker se pri svojem delu pogosto povezujejo tudi s posamezniki, ki delujejo zunaj meja njihove države, in predvsem zato, ker imajo njihove dejavnosti v mednarodni skupnosti lahko velik vpliv na samo mednarodno skupnost in na posamezne države. Da državljani diplomati delujejo tudi na ravni države, lepo prikaže primer mreže NCIV v ZDA; ta združuje več deset organizacij, ki služijo kot civilni partner ameriškemu zunanjemu ministrstvu in tako sovplivajo na ameriško diplomacijo ene smeri. Analiza delovanja državljanov diplomatov na ravni zunanje politike pa je težja, saj je pojem zunanje politike vezan na državo, državljani diplomat pa naj bi deloval ločeno od države, če sploh želi biti priznan kot državljani diplomat. To pomeni, da državljani diplomat na ravni zunanje politike lahko deluje le v primeru, ko imajo njegova dejanja vpliv na izvajanje zunanjepolitičnih ciljev države. Če državljani diplomat sploh lahko deluje v imenu države, pa bom natančneje preučevala v poglavju o državljanih diplomatih. V nobenem primeru pa delovanje državljanov na kateri koli izmed treh opredeljenih ravni ne pomeni, da diplomacija državljanov na kakršen koli način nadomešča ali ogroža klasično diplomacijo.

Pri analizi funkcij diplomacije po Petriču (2010, 307) naletimo na podoben problem kot pri analizi oblik pojavnosti. Tudi funkcije diplomacije so namreč vezane na državo, diplomacija državljanov pa naj bi bila od države ločena. Kljub temu lahko zapišem, da je diplomacija državljanov podaljšek diplomacije in je kot takšen lahko razumljen kot posebna dejavnost (druga Petričeva (prav tam) funkcija diplomacije), ki

s svojimi dejanji lahko v marsičem doprinese h klasični diplomaciji, ki jo izvajajo države.

Na podlagi konceptualne in primerjalne analize ter naštetih pojavnih kontekstov, funkcij, vsebinskih področij in sodelujočih akterjev v postmoderne diplomaciji lahko zaključim, da je diplomacija državljanov resnično zgolj podaljšek postmoderne diplomacije, ki se je razvil zaradi potreb sodobne mednarodne skupnosti, ki je soočena z novimi vprašanji in s pojavom novih akterjev. Diplomacija državljanov sicer vsebuje kar nekaj značilnosti postmoderne diplomacije, ki jih navaja Jazbec (2007, 887–9); ta med drugim poudari, da se v postmoderno diplomacijo vključujejo novi akterji in da nove razmere zahtevajo približevanje diplomacije javnosti. Deluje tako na ravni mednarodnih odnosov kot tudi na ravni države, razumemo pa jo lahko kot posebno dejavnost, kar je eden izmed načinov razumevanja diplomacije glede na funkcije, ki jih ima. Sodeč po definicijah avtorjev, ki sem jih analizirala, lahko zaključim, da gre pri diplomaciji državljanov za novo obliko diplomatskega komuniciranja, ki v diplomacijo vključuje nediplomate, se pravi nove, netradicionalne akterje v diplomaciji; tako diplomacijo bliža javnosti in skrbi za to, da je tudi mnenje malega človeka v diplomaciji slišano in razumljeno, kolikor se le da. Diplomacija državljanov je tako nov akter v postmoderne diplomaciji, ker deluje neodvisno od države in ne zaupa ne državi ne diplomatom, zato ne more biti razumljena kot eno izmed novih področij postmoderne diplomacije, o katerih govorita Jazbec (prav tam) in Bolewski (2007, 29).

4 Diplomat

V tem poglavju bom analizirala diplomata.¹⁹ Glavni cilj je analizirati, kdo je diplomat, kako se je funkcija diplomata skozi zgodovino razvijala, kakšne so njegove funkcije, kdo mu te funkcije nalaga in kakšne dolžnosti, privilegiji in imunitete, ki jih diplomati imajo, iz tega izhajajo. S tem poglavjem bom prikazala, kdo je tradicionalni diplomat, v čem se razlikuje od državljana diplomata in zakaj, analiza njegovih funkcij pa bo

¹⁹ Izraz diplomat v magistrskem delu zajema tako osebe moškega kot osebe ženskega spola, ki opravljajo to funkcijo.

služila kot izhodišče za primerjavo njegovih funkcij s funkcijami državljana diplomata v zadnjem delu magistrske naloge.

4.1 Opredelitev pojma

Večina teoretikov mednarodnih odnosov povezuje diplomacijo in suvereno državo. Gre za najbolj konvencionalni pogled na diplomacijo, ki trdi, da so diplomati delovna sila države, ki so v službi zato, da država preko njih komunicira z drugimi državami ter tako uresničuje svoje zunanjepolitične cilje in interese (Hoffman 2003, 526). Tako meni na primer Bolewski (2007, 16), ki zapiše, da so »vsi diplomati agenti svoje države in se ne obnašajo tako kot civilni državljani«. Bučar (2010, 329) k temu doda, da »vsak diplomat, od šefa misije navzdol, služi državi, naciji, narodu, ne politični stranki ali ideološki opciji ali katerim koli drugim, od državnih različnih interesov«. Naloga diplomatov je izpolnjevanje ciljev diplomatske misije, in to ne glede na to, ali se s temi cilji strinjajo ali ne (Bolewski 2007, 16); več o tem, kateri sploh so cilji diplomatske misije, pa navajam v nadaljevanju magistrskega dela. Sharp (1999, 36)²⁰ ob tem poudari, da je »predstavniška vloga diplomatov veliko bolj kreativna in konstruktivna, kot se zdi, ker diplomati ne predstavljajo zgolj svoje države svetu, temveč tudi svet svoji državi«.

»Diplomatska služba je posebna služba. Pomembna, zahtevna, očarljiva« (Petrič 2010, 331); tako kot vsaka služba zahteva odrekanje in prilagajanje. Njene posebne zahteve izhajajo predvsem iz dejstva, da diplomat delo opravlja v tujini, da je dejavnost kot taka občutljiva, da diplomat predstavlja svojo državo, kar vpliva tudi na njegovo osebno življenje. Diplomat je diplomat štiriindvajset ur na dan, sedem dni na teden in tudi, ko se morda zdi, da ni v službi, je (prav tam). Že Pravilnik o razredih in rangih diplomatskih predstavnikov, ki je diplomatske predstavnike razdelil na ambasadorje, poslanike in odpravnike poslov, je natančno določil, kdo so diplomatski predstavniki (Bohte in Sancin 2006, 54; Petrič 2010, 310). Leta 1818 je bil dopolnjen z aachenskim protokolom, ki je zgornjim trem razredom dodal še razred ministra rezidenta, ki pa se ni obdržal (prav tam). Že leta 1815 so bili torej različni diplomatski predstavniki natančno poimenovani in rangirani.

²⁰ Sharp, Paul. 1999. »Who needs Diplomats?«. *International Journal*, 610–34. V Hoffman (2003, 529).

Brglez (1998, 80–3) poudari, da se kodifikacijo sodobnega diplomatskega prava lahko razloži v štirih točkah. To je relevantno za nalogo, ker se njegova druga izmed štirih točk nanaša na osebe v diplomatskem pravu. Poleg delitve glede oseb Brglez našteva še delitev glede na vsebino, prostor in čas veljave. V sodobnem diplomatskem pravu ločimo »originalne in derivatne koristnike« (Brglez 1998, 81). Določbe dokumentov, ki urejajo status in položaj oseb v sodobnem diplomatskem pravu, poznajo tri glavne kategorije oseb: diplomatske predstavnike in konzularne funkcionarje, administrativno in tehnično osebje ter konzularne uslužbence in strežno osebje. Originalni koristniki so tisti, ki opravljajo določene naloge za subjekte mednarodnega prava in imajo zaradi tega privilegiran pravni status. Vsi privilegiji in imunitete, ki jih imajo derivatni koristniki, pa jim ne pripadajo zaradi njih samih, temveč zato, da bi nekateri originalni koristniki lahko delovali bolj neodvisno od pravnega reda države, v kateri opravljajo svojo misijo (Brglez 1998, 81–2).

DKDO kot najpomembnejši mednarodnopravni dokument, ki ureja področje diplomacije, je v svojem 1. členu leta 1961 precej natančneje določil, kdo so tisti ljudje različnih pravnih statusov, ki tvorijo celotno diplomatsko osebje; pri tem ni pustil nobenega dvoma v to, kdo spada zraven in kdo ne. V skladu z DKDO med osebje diplomatske misije spadajo:

- a) 'vodja misije' je misija, ki jo je država pošiljateljica pooblastila, da deluje v tej funkciji,
- b) 'člani misije' so vodja misije in člani osebja misije,
- c) 'člani osebja misije' so člani diplomatskega, administrativnega in tehničnega osebja ter člani pomožnega osebja misije,
- d) 'člani diplomatskega osebja misije' so člani misije, ki imajo funkcijo diplomatov,
- e) 'diplomatski agent' je vodja misije ali član diplomatskega osebja misije,
- f) 'člani administrativnega in tehničnega osebja misije' so člani osebja misije, ki so zaposleni v administrativni in tehnični službi misije,
- g) 'člani strežnega osebja' so člani osebja misije, ki so zaposleni pri strežnih opravilih v misiji,
- h) 'zasebna služinčad' so osebe, ki so v zasebni službi pri članu misije in niso uslužbenci države pošiljateljice,

- i) 'prostori misije' so zgradbe, deli zgradb in pripadajoče zemljišče, ki se, ne glede nato, kdo je njihov lastnik, uporabljajo za potrebe misije, vključno z rezidenco vodje misije (DKDO 1. člen).

4.2 Razvoj diplomatske funkcije

»Diplomatska funkcija spada med starejše, četudi ne prvotne funkcije države,« začne Türk (2007, 201) v svoji knjigi poglavje o diplomatskih predstavnikih. Od vsega začetka so morale države – pred oblikovanjem držav pa vladarji – komunicirati druga z drugo. To nalogo so zaupali odposlancem, ki so prenašali sporočila, vodili pogajanja in na čim lažji in umirjen način reševati spore med državami ali vladarji (prav tam). Ker je bilo njihovo delo pogosto nevarno, se je že zelo zgodaj pojavila ideja o uvedbi njihove nedotakljivosti in zaščite, o čemer bom pisala v posebnem podpoglavju.

Največji del zgodovine razvoja diplomacije so bile zgoraj zapisane naloge zaupane odposlancem vladarja, ki so uživali njegovo popolno zaupanje. Vse do 15. stoletja je vsaka naloga zahtevala svoje potovanje in je zato predstavljala velik napor za te odposlance. S koncem 15. stoletja se je to spremenilo, saj se je v Evropi pričela uveljavljati praksa stalnih diplomatskih predstavništev, ki je delo odposlancev precej olajšala, hkrati pa je odprla tudi številna nova vprašanja, ki so se navezovala predvsem na urejanje statusa diplomatskih predstavnikov v državi sprejemnici (Türk 2007, 201–2; Udovič 2009, 60–62).

DKDO, ki sem jo omenila že v poglavju o zgodovinskem pregledu razvoja diplomacije, je bila prva delna kodifikacija diplomatskih odnosov, saj »celovito ureja položaj, naloge, privilegije in imunitete ter druga vprašanja delovanja diplomatskih misij« (Türk 2007, 207). Türk (2007, 209) na tem mestu poudari, da se je diplomacija razvila iz diplomatskih nalog, ki niso poznale stalnega predstavljanja. »Oseba odposlanca je bila pri tem osrednjega pomena« (prav tam). Temu je še danes tako, saj ima vodja misije poseben pomen in daje celotni misiji določen pečat, hkrati pa določa tudi njeno raven. Z določitvijo razreda vodje diplomatske misije se določi tudi raven diplomatskih odnosov med državama. DKDO zato v 14. členu natančno določa tri razrede vodij diplomatske misije; ta razporeditev izvira iz dunajskega kongresa, ki

sem ga omenila v zgodovinskem pregledu razvoja diplomacije. Razredi vodij diplomacije so:

- a) veleposlanik ali nuncij, ki sta akreditirana pri državnemu poglavarju, in drugi šefi misij enakovrednega ranga,
- b) poslanik, minister in internuncij – tudi ta razred je akreditiran pri državnem poglavarju,
- c) odpravnik poslov pa je zadnji razred in je kot najnižji akreditiran pri ministru za zunanje zadeve (DKDO, 14. člen).

Predvsem v 20. stoletju se je uveljavilo nenapisano pravilo, da je vodja misije nekdo na ravni veleposlanika; to pravilo je del običaja. Türk (2007, 210) ta razvoj pripisuje posledici uveljavitve suverene enakosti držav. Pri določitvi razreda vodij diplomatske misije namreč velja načelo reciprocitete.

4.3 Lastnosti in naloge diplomata

4.3.1 Naloge diplomatske misije in diplomata

Čeprav ob omembi diplomatskega poklica marsikdo najprej pomisli na to, da imajo diplomati številne imunitete in privilegije, pa to ni najpomembnejše. S prevzemom diplomatske funkcije diplomat nase prevzame tudi »recipročne integritete, dolžnosti in odgovornosti« (Bohte in Sancin 2006, 171), zato se bom najprej posvetila tem, imunitetam in privilegijem pa v nadaljevanju. Naloge diplomacije in njen status pa so določene z mednarodnim pravom (Petrič 2010, 331).

DKDO že na samem začetku, natančneje v 3. členu, natančno določa, kakšne so funkcije oziroma naloge diplomatske misije. Ob tem je treba omeniti, da gre za naštevane rednih funkcij diplomatske misije. Konvencija pa dopušča tudi možnost opravljanja izrednih funkcij, če se glede njihovega opravljanja sporazumeta država pošiljateljica in država sprejemnica (Türk 2007, 207). Konvencija našteva naslednje redne funkcije diplomatske misije (DKDO 3. člen):

- a) predstavljanje države pošiljateljice v državi sprejemnici,
- b) v državi sprejemnici zaščita interesov države pošiljateljice in njenih državljanov v mejah, ki jih dovoljuje mednarodno pravo,

- c) pogajanja z vlado države sprejemnice,
- d) ugotavljanje razmer in razvoja dogodkov v državi sprejemnici z vsemi dovoljenimi sredstvi in poročanje o tem vladi države pošiljateljice,
- e) pospeševanje prijateljskih odnosov med državo pošiljateljico in državo sprejemnico ter razvijanje medsebojnih gospodarskih, kulturnih in znanstvenih odnosov.

Pogajanje kot funkcija diplomatske misije je v praksi pogosto definirano kot najpomembnejša funkcija diplomacije (Berridge 2002, 119), medtem ko je predstavljanje kot funkcija diplomatske misije in diplomata – kljub temu da ga DKDO v 3. členu postavlja na prvo mesto – pogosto prezrto. Pogosto se jo povezuje z ugledom in nemalokrat je skoraj nemogoče ločiti med predstavljanjem kot 'prestížem' in predstavljanjem kot propagando. Vodja diplomatske misije je v največ primerih tisti, ki je odgovoren za posredovanje informacij širši javnosti, za pojavljanje v različnih medijih in udeleževanje na pomembnih dogodkih. Pogosto se v diplomaciji 21. stoletja dogaja, da diplomat ne opravlja teh predstavniških funkcij, temveč jih izvajajo različni ministri v dogovoru z ministrstvom za zunanje zadeve (Berridge 2002, 117).

Ključna naloga diplomatov v državi sprejemnici je tudi promocija prijateljskih odnosov na različnih področjih. Zaradi dobrih odnosov med obema državama je zato ključno, da se člani diplomatskega osebja redno udeležujejo pomembnih dogodkov v državi sprejemnici, da se aktivno vključujejo v družbeno življenje in da spoštujejo tamkajšnje navade in običaje (Berridge 2002, 118). Zanimariti pa ne gre niti zbiranja informacij o državi sprejemnici in obveščanja o ugotovitvah svoje države (Berridge 2002, 122).

DKDO v 41. členu določa, da morajo diplomatski predstavniki spoštovati notranjo zakonodajo države sprejemnice, a zgolj do tiste mere, ko le-ta ne vpliva na njihove privilegije in imunitete, ki jim pripadajo v skladu z isto konvencijo. Ne smejo se vmešavati v notranje zadeve države sprejemnice, ne smejo izkoriščati svojih imunitet in privilegijev, prostore misije pa lahko uporabljajo samo za namene misije. Nadalje DKDO v 42. členu določa, da v državi sprejemnici diplomatski predstavniki ne smejo opravljati poslovne ali trgovske dejavnosti za osebni zaslužek. Dovoljeno jim je zgolj

opravljanje dejavnosti, ki nimajo pridobitnega značaja. Kršenje teh dolžnosti sicer na obstoj privilegijev in imunitet ne vpliva, a to ne pomeni, da jih diplomat ni dolžen spoštovati in upoštevati (Bohte in Sancin 2006, 171–2).

4.3.2 Privilegiji in imunitete

Diplomacija naj bi bila torej stara toliko kot zgodovina sama, diplomate pa so poznali, še preden so ti dobili naziv diplomat. Bohte in Sancin (2006, 57) zapišeta, da to drži za *ad hoc* diplomatske misije, ko so poznali zgolj predstavnike vladarjev, ki pa niso bili najbolj zaščiteni. V času rimskega imperija so koncept imunitete sicer že poznali, a le v odnosu do konzulov in tribunalov v času opravljanja njihove funkcije. Türk (2007, 215) k temu doda, da je potreba po zaščiti diplomatskih predstavnikov obstajala že vse od prvih začetkov diplomacije, a ne zato, da bi bili diplomati spoštovani, temveč zato, ker svoje naloge lahko opravljajo le, če niso pod nikakršnim pritiskom, in sicer pravnim ali družbenim (Feltham 2004, 41). Od sredine 16. stoletja pa lahko zasledimo obstoj različnih teorij o pravnem temelju diplomatskih privilegijev in imunitet (Bohte in Sancin 2006, 127).

Potrebo po zaščiti diplomatskih predstavnikov so prvotno razlagali preko teorije eksteritorialnosti, ki jo je uvedel Hugo Grotius (Bohte in Sancin 2006, 128). Ta teorija je temeljila na »pravni fikciji o prostorih diplomatske misije kot ozemlju države pošiljateljice« (Türk 2007, 215). Naslednjo utemeljevanje potrebe po zaščiti diplomatskih predstavnikov je temeljilo na predpostavki reprezentativnosti. Ta je predpostavljala, da so diplomatski odposlanci upravičeni do zaščite, ker predstavljajo svojega vladarja. Obe razlagi sta imeli velik vpliv do ustanovitve Organizacije združenih narodov in kodifikacije prava, ko je prevladala funkcionalna teorija, ki trdi, da so diplomatski predstavniki upravičeni do zaščite, ker dobro opravljajo svoje delo (prav tam) in ker brez določene stopnje zaščite svojega dela ne bi mogli učinkovito opravljati (Bohte in Sancin 2006, 129). Diplomatska imuniteta je pričela svojo obliko dobivati z razvojem stalnih diplomatskih misij v italijanskih mestnih državah v 15. stoletju. V 17. stoletju je vzpostavljanje stalnih misij postalo praksa, a vseeno države v tem obdobju v zgodovini niso bile pripravljene diplomatskim predstavnikom priznati tako obsežnih privilegijev in imunitet, kot so jih pričakovale za lastne

predstavnik v tujini (Bohte in Sancin 2006, 58–9). Reciprocita, ki je bistvo imunitete in privilegijev, torej ni bilo.

Prvo kodifikacijo o diplomatskih privilegijih in imunitetah zasledimo šele v začetku 18. stoletja. Leta 1708 je bil namreč sprejet *The Diplomatic Privileges Act* Združenega kraljestva, ki je jasno in dokončno določil pravila mednarodnega prava o diplomatski imuniteti in nedotakljivosti. Do dunajskega kongresa so se oblikovala praktično vsa pravila o diplomatskih privilegijih in imunitetah, a jih v okviru kongresa leta 1815 niso kodificirali. Sprejet je bil le Pravilnik o rangu predstavnikov, ki sem ga že omenila. Kodifikacija diplomatskih privilegijev in imunitet je tako potekala zgolj na regionalnem nivoju. Leta 1928 so tako na primer v Havani sprejeli Konvencijo o diplomatskih funkcionarjih, ki pa je imela zgolj štirinajst pogodbenic (Bohte in Sancin 2006, 59–60).

Šele v drugi polovici 20. stoletja je prišlo do obsežne kodifikacije prava o diplomatskih privilegijih in imunitetah. K temu sta največ prispevali DKDO in DKKO. »DKDO pomeni danes pretežni in bistveni del kodifikacije diplomatskega prava, obenem pa prinaša tudi nekatera nova mednarodnopravna pravila, ki so nato vplivala na mednarodno običajno pravo« (Bohte in Sancin 2006, 61–2). Nanaša se zgolj na redne in stalne diplomatske misije, po njenem sprejetju pa se je pokazalo, da je treba dodatno kodificirati tudi imunitete in privilegije diplomatskih predstavnikov, ki svoje delo opravljajo v okviru specialnih misij. Leta 1969 je bila tako sprejeta Konvencija o specialnih misijah. Dodatno pa vse osebe, ki uživajo diplomatske imunitete in privilegije, štiti še Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločinov proti mednarodno zaščitenim osebam, vključno z diplomatskimi agenti iz leta 1973 (Bohte in Sancin 2006, 62).

»Temeljna imuniteta, iz katere izhajajo vse druge, je osebna nedotakljivost diplomatskih predstavnikov,« poudari Türk (2007, 219), ki je bila uveljavljena že v antičnem obdobju. »Medtem, ko imuniteta /.../ pomeni procesnopravno oviro jurisdikciji države, pa je bistvo nedotakljivosti posebna in povečana zaščita oseb, ki uživajo diplomatske privilegije in imunitete« (Bohte in Sancin 2006, 141). Poleg imunitet pa imajo diplomatski predstavniki tudi številne privilegije v državi sprejemnici (Bohte in Sancin (2006); Feltham (2004); Türk (2009)). V nadaljnjo

razlago imunitet in privilegijev diplomata se ne bom spuščala. Ključno je zgolj zavedanje, da diplomati imunitete in privilegije imajo ter da so se le-ti skozi zgodovino razvili in uveljavili zaradi potrebe po čim lažjem in učinkovitem opravljanju dela diplomatov.

4.3.3 Profil dobrega diplomata

»V veliki večini držav je diplomatska služba poseben poklic, za katerega se zahteva določena, vsekakor akademska izobrazba ter izpolnjevanja še drugih kriterijev« (Petrič 2010, 323). Primerna izobrazba oziroma profil izobrazbe je ključnega pomena pri izbiri kandidatov za vstop v diplomatsko službo (Feltham 2004, 27). Velja nenapisano pravilo, da so primerni za opravljanje dela diplomatskih predstavnikov diplomanti mednarodnih odnosov, pravniki s poudarkom na mednarodnem pravu, zgodovinarji, ekonomisti in diplomanti elitnih upravnih šol. V Evropi ni nobena redkost, da se diplomanti odločijo za podiplomski študij na tako imenovani diplomatski akademiji (prav tam). Petrič (2010, 324) meni, da je profesionalizem, ki ga navezuje na visoko usposobljenost in na profesionalno kvaliteto dela, ključ do definicije profesionalnega diplomata. Kakovost diplomatov pa močno vpliva na uspešnost diplomacije vsake države (Bohte in Sancin 2006, 31).

V literaturi o diplomaciji je moč najti mnogo zapisov o lastnostih, ki jih mora posedovati dober diplomat (Bohte in Sancin 2006, 31; Petrič 2010, 325). Nekatere so povezane z značajem, druge pa se navezujejo na izobrazbo, razgledanost in prakso "idealnega" diplomata (prav tam). Nicholson (1988, 55)²¹ izpostavi naslednje diplomatske vrline (*specific diplomatic virtues*): resnicoljubnost (*truthfulness*), natančnost (*precision*), umirjenost (*calm*), potrpežljivost (*patience*), primeren oziroma dober značaj (*good temper*), zmernost (*modesty*) in lojalnost (*loyalty*). Petrič (2010, 325) k tem lastnostim doda še: znanje, sposobnost analiziranja, inteligenco, šarm, taktičnost, gostoljubnost, marljivost. Podobne lastnosti diplomatu pripiše tudi Cerar (2000, 28), ko govori, da mora biti dober diplomat inteligenten, zanesljiv, potrpežljiv, odgovoren, pošten, hraber, diskreten, podjeten. Feltham (2004, 27–8) k vsemu temu doda še, da mora diplomat razumeti državo, v kateri opravlja svoje delo, da mora

²¹ Nicholson, H. 1988. *Diplomacy*. Washington. V Bučar (2010, 325).

imeti rad ljudi in se zanimati za njih in da mora imeti specialistično znanje, profesionalne veščine in osebne kvalitete. Ob tem velja omeniti dva reka, ki ju številni avtorji navajajo, ko je govor o delu diplomata. Prvi se nanaša na upoštevanje kulturnih razlik in lokalnih običajev države, v kateri diplomat je: Ko si v Rimu, deluj kakor Rimljani (*When in Rome, do as the Romans do*); drugi, *Nikoli ne razkrij vseh svojih kart*, pa je star slovenski pregovor, ki v diplomatskih krogih še kako drži (Bohte in Sancin 2006, 33).

Bučar (2010, 327) meni, da je ključnega pomena za uspešno opravljanje službe diplomata to, da je on sam osebnost. Po njegovem mnenju nekdo, ki »ni bil osebnost v domovini, še preden je postal veleposlanik, bo to v tujini še manj« (prav tam). Diplomat mora pri sogovorniku vzbujati zaupanje in ga prepričati v to, da ve, kaj govori. Bučar (prav tam) poudari, da je ključnega pomena diplomatova zrelost, močan karakter in prepričljivost njegovih besed. Del vsega tega je posamezniku prirojen, del pa priučen s trdim delom. Zato je Bučar (prav tam) prepričan, da mladi diplomati pri svojem delu niso tako uspešni kot njihovi starejši kolegi. Besede, primerno in artikulirano izražanje, ki je podkrepljeno z znanjem, pa niso dovolj. Bohte in Sancinova (2006, 34) zapišeta, da v diplomaciji tudi govorica telesa diplomata igra pomembno vlogo.

5 Državljan diplomat

5. poglavje je v celoti posvečeno analizi državljanov diplomatov in boljšemu razumevanju tega že uveljavljenega pojma, s katerim pa slovenska strokovna literatura še ni seznanjena. Iz tega razloga bom pojem državljana diplomata najprej natančno opredelila in analizirala njegov razvoj. Analiza državljana diplomata bo temeljila na analizi funkcij diplomacije in njenih kontekstov pojavnosti iz prvega dela. Analizi akterjem – kot zadnji izmed mojih treh analitičnih domen – pa se v tem delu ne bom posvečala, saj menim, da sem v tretjem delu naloge dovolj jasno prikazala, da je državljan diplomat eden izmed novih akterjev v postmoderne diplomaciji in da diplomacija državljanov ne predstavlja novega področja v postmoderne diplomaciji. V podpoglavju 5.3 bom nato analizirala izbrane primere

državljanov diplomatov iz strokovne literature in preko tega prikazala, kdo sploh so državljani diplomati v praksi.

5.1 Opredelitev pojma

Kdo sploh je državljan diplomat? je prvo vprašanje, na katerega pomislim, ko slišim omembo tega naziva. Da ni povsem jasno, kdo naj bi to bil, poudari Sharp (2001, 137), ko zapiše, da je treba idejo državljana diplomata natančno razumeti, če želimo ugotoviti, kdo naj bi bil in kaj na bi počel v postmoderne diplomaciji. Večina državljanov diplomatov bi zase trdila, da so vpeti v nov in boljši način izvajanja mednarodnih odnosov, katerega cilj je oblikovanje mednarodne družbe (prav tam).

Državljan diplomat predstavlja samega sebe, različne skupnosti, včasih celo države, največkrat pa posamezne ideje in politična stališča, zapiše Sharp (prav tam) in poudari, da ni popolnoma jasno, nasproti komu deluje oziroma komu državljan diplomat predstavlja svoje ideje, predloge. Najbolj splošno povedano so državljani diplomati neuradni diplomati, ki se vključujejo v pomembne odločitve (Mueller 2009, 102). To so lahko študenti, učitelji, profesorji, atleti, umetniki, poslovneži, popotniki ali turisti. Skupna jim je želja po spreminjanju sveta in zavedanje, da so odgovorni za oblikovanje sveta, v katerem živijo (US Center for Citizen Diplomacy 2011).

Na uradni spletni strani ameriškega centra za diplomacijo državljanov je opredelitev tega, kdo je državljan diplomat, precej preprosta. Po njihovih navedbah je državljan diplomat vsak, ki (prav tam):

- a) posluša in sprejme, kar izve od drugih,
- b) se uči o zgodovini, kulturi in načinu življenja na svoj način,
- c) spoštuje različna mišljenja in druge ljudi,
- d) raziskuje in je odprt za nova znanja,
- e) razume in se aktivno vključuje v delo z ljudmi iz različnih koncev sveta,
- f) sprejme svojo vlogo kot vlogo, ki lahko spremeni mednarodno skupnost.

Ker je ta navedba precej splošna in ker ni jasno, koga državljan diplomat predstavlja in kakšne so njegove naloge, je potrebna natančnejša opredelitev pojma državljan

diplomat; je pa zgornja razlaga zadostna za oblikovanje splošnega profila državljana diplomata. Na podlagi zgoraj zapisanega lahko zaključim, da je dober državljani diplomat nekdo, ki je pripravljen poslušati, se učiti, raziskovati in aktivno sodelovati pri reševanju problemov ter predvsem nekdo, ki se zaveda, da lahko kot državljani diplomat aktivno sodeluje v mednarodni skupnosti in jo s svojimi dejanji pomaga oblikovati oziroma spreminjati. Očitno je, da je razlaga profila državljana diplomata v primerjavi z razlago profila dobrega diplomata, ki ga natančneje razlagam v podpoglavju 4.4.3, precej bolj splošna in še zdaleč ne tako dodelana. To je tudi glavni razlog, zakaj ji magistrsko delo ne posveča celotnega podpoglavja. Pojasnilo, zakaj je tako, je moč najti v dejstvu, da še vedno ni popolnoma jasno, kdo državljani diplomat sploh je. Lastnosti dobrega državljana diplomata so tako precej skope in jih ni možno razumeti kot lastnosti, ki so ključne za opravljanje dejavnosti²² državljanov diplomatov. Lažje in mogoče celo bolj primerno jih je razumeti kot lastnosti, ki naj bi jih imel nekdo, ki želi aktivno sodelovati pri sprejemanju in oblikovanju odločitev, ki lahko vplivajo tako na posameznika in družbo kot tudi na celotno mednarodno skupnost.

Na podlagi vprašanja, koga diplomat predstavlja in komu nasproti deluje, Sharp (2001, 137–42) državljanke diplomate razdeli v štiri različne skupine. Prvi tip državljanke diplomata, ki ga razlaga Sharp (2001, 137), je po njegovem mnenju najbolj običajen. Imenuje ga državljani diplomat kot vmesni člen (*the citizen diplomat as a go-between*). Njegova naloga je predstavljanje stališč različnih držav, ki med seboj niso sposobne izvajati uspešne komunikacije. Sharp (prav tam) poudari, da se vlade z zaposlitvijo civilnega državljanke izognejo sramoti in nepotrebnim soočanjem. Doda še, da sta tako diplomacija 20. stoletja kot tudi diplomacija 21. stoletja, ki je za potrebe magistrske naloge razumljena kot postmoderna diplomacija, polni primerov, ko državljani diplomat opravlja nalogo vmesnega člana ali posrednika med dvema državama ali celo več državami. Nedvomno gre pri tem za državljanke, ki so vpeti v diplomacijo, ni pa nujno, da so ti državljanke tudi državljanke diplomate. Ključno za izvajanje diplomacije državljanov je, da je ločena od diplomacije, ki jo izvajata država

²² Besedno zvezo »opravljanje dejavnosti« sem na tem mestu uporabila zato, ker na tej točki pisanja magistrskega dela ne morem trditi, da gre pri diplomaciji državljanov za opravljanje poklica. Kot državljani diplomat lahko namreč deluje vsak posameznik, ki se za to odloči, oz. vsak, ki poseduje zgoraj navedene lastnosti. Poklic, ki ga sicer opravlja in s katerim si služi vsakdanji kruh, pri tem ne igra nobene vloge. Poudarjam pa, da na tej točki ne izključujem možnosti, da bi nekoč lahko bil – če že ni – državljani diplomat tudi poklic.

(Sharp 2001, 138; Mueller 2009, 108). V primeru državljanov diplomatov, ki predstavljajo vmesni člen med eno in drugo državo, pa temu ni tako. Ker ni izpolnjen temeljni pogoj za izvajanje diplomacije državljanov, prvi tip Sharpovega državljana diplomata v magistrskem delu ne bo razumljen kot državljani diplomat.

Drugi tip državljana diplomata po Sharpu (prav tam) je državljani diplomat, ki predstavlja določen interes (*the citizen diplomat as a representative for a sectoral, regional, or local interest*). Izvajanje te dejavnosti ima dva vidika: prvi je, da državljani predstavljajo zgolj ozko usmerjene interese določenega podjetja, kljub temu da naj bi v resnici predstavljali interese širše skupnosti; drugi vidik pa je ta, da dejavnost tega tipa državljana diplomata ni usmerjena v politično skupnost, temveč zgolj v možne partnerje, za katere bi lahko nekoč v prihodnosti potencialno delal, znotraj nje (Sharp 2001, 138–9).

Ker drugi tip Sharpovega državljana diplomata deluje ločeno od države in ker gre za izvajanje dejanj, ki so posledica želje po spremembi, ki bo imela posledice tako za posameznika kot za širšo družbo, lahko Sharpov drugi tip državljana diplomata razumemo kot državljani diplomata, ki deluje v okviru spontane diplomacije državljanov, ki jo razlagata Muellerjeva in Rebstock (2011), saj za doseg svojih ciljev ni nujno, da se povezuje z ostalimi posamezniki v okviru na primer organizacije. Če pa bi državljani diplomat, ki predstavlja določen interes za doseg tega interesa deloval v okviru neke organizacije, pa bi svoje delo opravljal v okviru namenske diplomacije državljanov (prav tam). V teoriji bi torej Sharpov drugi tip državljana diplomata lahko razumeli tako v okviru spontane kot tudi v okviru namenske diplomacije državljanov.

Tretji tip državljana diplomata je lobist (*the citizen diplomat as a lobbyist or advocate for a particular cause*) (prav tam). V preteklosti je bilo lobiranje državljanov usmerjeno v domačo vlado, Sharp (prav tam) pa je prepričan, da se bo zaradi globalizacije, internacionalizacije in lažjega dostopa do informacij usmeritev lobiranja spremenila— če se že še ni — in da bodo državljani lobirali tudi zunaj meja svoje države. Cilj državljanov diplomatov tega tipa je mobilizacija družbe in osveščanje družbe o perečih problemih (Sharp 2001, 139–40). Diplomacija državljanov tega tipa je močno povezana tudi s komunikacijo z vlado in profesionalnimi diplomati. Moč

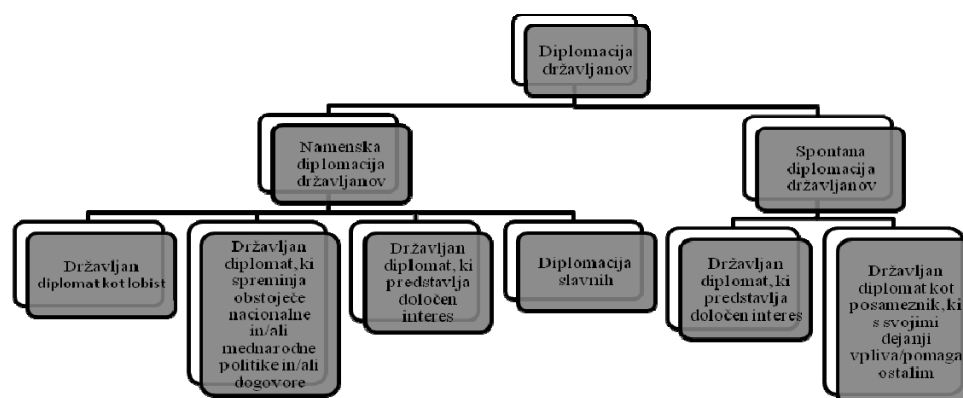
državljanov diplomatov, ki so bolj ali manj lobisti, Sharp (2001, 140) pojasnjuje z njihovo vztrajnostjo in vplivom, ki ga imajo na skupnost. Ker gre pri državljanih diplomatih tega tipa za posameznike, ki se za izvajanje diplomacije državljanov odločijo zavestno in pogosto delujejo v okviru širše skupine ljudi, lahko Sharpovega državljana diplomata lobista uvrstimo v namensko diplomacijo državljanov, ki jo omenjata Muellerjeva in Rebstock (2011).

Zadnji tip državljana diplomata po Sharpu (prav tam) pa je državljan diplomat, ki spreminja obstoječe nacionalne in/ali mednarodne politike in/ali dogovore (*the citizen diplomat as a subverter or transformer of existing policies and/or political arrangements, domestic and/or international*). Državljanji diplomati tega tipa so prepričani, da se zavzemajo za cilje organizacije, ki ji je mar za ljudi po svetu in ki predstavlja njihove interese (Sharp 2001, 141). Izmed vseh štirih tipov, ki jih Sharp razlaga kot državljane diplomate, je samo zadnji tip tisti, ki predstavlja »državljana diplomata kot neodvisnega akterja v mednarodnih odnosih« (prav tam). Tudi četrti tip Sharpovega državljana diplomata lahko označimo za pripadnika namenske diplomacije državljanov (Mueller in Rebstock 2011), saj se posamezniki zavestno odločijo za predstavljanje interesov določene organizacije.

Sharpova delitev državljanov diplomatov je tako precej obsežna. Izkaže pa se, da vse njegove tipe državljanov diplomatov – z izjemo prvega, ki je zaradi zgoraj navedenega razloga načrtno izpuščen – lahko razumemo bodisi v okviru namenske diplomacije državljanov bodisi v okviru spontane diplomacije državljanov (Mueller in Rebstock 2011).

Po Sharpu je razlago državljanov diplomatov povzel tudi Bolewski (2007, 69), ki državljane diplomate precej preprosto loči zgolj na tiste, ki opravljajo delo lobistov za dosego določenega mednarodnega cilja, in tiste, ki so neodvisni akterji v mednarodnih odnosih. Med te uvršča predvsem osebe mednarodnega slovesa (diplomacija slavnih – *celebrity diplomacy*), ki predstavljajo svetu izključno svoja stališča in nazore do mednarodnih problemov in vprašanj. Sharp (2001, 141) ob tem poudari, da premoženje posameznika še zdaleč ni edini kriterij, ki lahko določa, ali bo nekdo postal neodvisen akter v mednarodnih odnosih.

Tabela 5.1: Različne pojavne oblike diplomacije državljanov

Vir: Prirejeno po Sharp (2001), Bolewski (2007), Mueller (2009) ter Mueller in Rebstock (2011).

Bolewski (2007, 69) med razloge za pojav državljanov diplomatov uvršča naslednje:

- dejstvo, da so posamezniki zmožni vplivati na potek dogodkov,
- dejstvo, da je naša družba vsota različnih družbenih skupin aktivnih državljanov, ki so tako ali drugače povezane med sabo (*networking*),
- dejstvo, da je politika nepretrgan proces, ki poteka na več nivojih ter tako združuje in povezuje tako posameznike kot tudi različna združenja in organizacije,
- dejstvo, da povezave med državljani, ki delujejo znotraj vlade, in tistimi, ki delujejo zunaj nje, ustvarjajo novo politiko – politiko, ki se ponovno vrača v družbo.

Vedno večja vloga, ki jo ima civilna javnost v družbi, pa še ne pomeni, da se lahko vsak državljan označi za državljana diplomata. Diplomacija državljanov ustvarja državljane diplomate, ki pa po mnenju Bolewskega (2007, 69) niso diplomati, temveč so kvaziipломati (prav tam), ki imajo naziv diplomat v svojem imenu samo zato, ker je diplomatsko poimenovanje v postmodernih družbah postalo neke vrste fenomen. Sharp (2001, 145) je v svojih razmišljanjih veliko bolj previden in kot možne državljane diplomate navaja tudi profesionalne diplomate, ki svoje diplomatsko

znanje in izkušnje uporabljajo tudi preko pooblastil, ki jim jih je naložila država, v službi katere so (Sharp 2001, 141). Prvi primer, ko profesionalni diplomat lahko ravna kot državljani diplomat, ki ga navede Sharp (prav tam), je, ko diplomat stori neko dejanje, ki presega uradna pooblastila, ki jih ima. Drugi primer pa se nanaša na oddaljevanje diplomatov od želja in pritiskov svoje vlade, ki niso v skladu z uradno politiko države. Z nobenim od njiju pa se ne strinjata Muellerjeva in Rebstock (2011), ki v okviru spontane diplomacije državljanov za državljani diplomata priznavata tudi vsakega posameznika, ki s svojimi dejanji – na podlagi lastne želje – vpliva na življenje drugih.

Pravno gledano so diplomati akreditirani pri državi sprejemnici (Hoffman 2003, 526; Bohte in Sancin 2006; Bolewski 2007, 16; Türk 2007; Bučar 2010, 329), o čemer sem pisala v poglavju o diplomatih, in predstavljajo državo pošiljateljico. Za bolj učinkovito opravljanje svojega dela pa jim po mednarodnem pravu pripadajo tudi določeni privilegiji in imunitete. Državljan diplomat, ki predstavlja neko državo ali mednarodno organizacijo, pa ni in ne more biti akreditiran pri državi sprejemnici, ker diplomatsko mednarodno pravo tega ne dopušča, *ergo* državljani diplomat ni diplomat. Na to anomalijo opozori tudi Sharp (2001, 138). Državljanu diplomatu tako tudi ne pripadajo nikakršne imunitete in privilegiji, kar je zagotovo eden izmed razlogov, ki govori v prid temu, da državljani diplomat ni diplomat v pravem pomenu besede. Državljan diplomat lahko drugemu akterju v mednarodnih odnosih pomaga občasno ali pa sodeluje pri določenih temah, ne moremo pa govoriti, da je državljani tudi državljani diplomat, če opravlja delo izključno za en mednarodni subjekt. Sharp (prav tam) poudari, da se mora državljani diplomat distancirati od države, če hoče biti državljani diplomat, kar poudarja tudi Muellerjeva (2009, 108). Sharp (2001, 145) poudari, da ne moremo vedeti, kaj bo prinesel čas, da pa se prav lahko zgodi, da smo v času oblikovanja »nove svetovne družbe« (prav tam) in da bodo državljani diplomati v prihodnosti pretresli svet diplomacije. Doda še, da je nesmiselno zanikati, da državljani diplomati obstajajo (Sharp 2001, 147). Bolewski (2007, 71) se za razliko od Sharpa bolj kot na vlogo državljanov diplomatov v prihodnosti v svojih razmišljanjih osredotoča na njihovo vlogo v sedanjosti. Prepričan je namreč, da gre pri poimenovanju državljanov diplomatov za podeljevanje lažnih diplomatskih nazivov, kar kaže na to, da je diplomacija za širšo javnost zelo privlačna. Kot enega

izmed primerov za to navaja Bolewski (prav tam) ambasadorje dobre volje Organizacije združenih narodov.

Za zaključek tega podpoglavja je nujna še analiza oblik pojavnosti in funkcij državljanov diplomatov, kar sem napovedala že pred pisanjem 5. poglavja. Ugotovila sem, da državljanji diplomati v diplomaciji obstajajo in da je njihov obstoj nesmiselno zanikati. Še več, ločimo celo več vrst državljanov diplomatov. Glede na zgornjo analizo, ki je bolj ali manj povzeta po Sharpu (2002), lahko zaključim, da državljanji diplomati delujejo tako na ravni mednarodnih odnosov kot tudi na ravni države. Na ravni mednarodnih odnosov delujejo predvsem državljanji diplomati, ki svoje delo opravljajo v okviru namenske diplomacije državljanov, na ravni države pa delujejo spontani državljanji diplomati. Izključno na ravni države delujejo državljanji diplomati kot posamezniki, ki s svojimi dejanji vplivajo na svoje okolje in ljudi v njem. Državljan diplomat kot lobist in državljan diplomat, ki spreminja obstoječe nacionalne in/ali mednarodne politike in/ali dogovore, lahko delujeta tudi na ravni zunanje politike, če svoje delo opravljata po naročilu države in tako na neki način predstavljata instrument države za uresničevanje njenih ciljev.

Ugotovila sem, da je diplomacija državljanov podaljšek diplomacije, državljan diplomat, ki deluje v okviru nje, pa zgolj nov akter v postmodernej diplomaciji. Njegovo delo lahko razumemo v okviru diplomacije kot posebne dejavnosti (druga Petričeva (2010, 307) funkcija diplomacije), saj s svojimi dejanji lahko v marsičem doprinese h klasični diplomaciji, ki jo izvajajo države. Izjema pri tem sta državljan diplomat kot lobist in državljan diplomat, ki spreminja obstoječe nacionalne in/ali mednarodne politike in/ali dogovore, če svoje delo opravljata po naročilu države. Če to drži, bi ju lahko razumeli tudi kot sredstvo države za uresničevanje njenih zunanjepolitičnih ciljev.

5.2 Razvoj funkcije državljanega diplomata

Zgodovina mednarodnih odnosov nas uči, da pri preučevanju mednarodnih odnosov teorija največkrat sledi praksi. Preučevanje državljanov diplomatov pri tem ni nobena izjema. Zapisov o diplomaciji državljanov ter o sami vlogi in razvoju funkcije državljanov diplomatov ni ravno na pretek, a to nikakor ne pomeni, da v praksi

državljeni diplomati ne obstajajo (Sharp 2001, 147), kar bo v magistrski nalogi prikazano v nadaljevanju, in sicer z obravnavo izbranih primerov iz literature.

Razvoj postmoderne diplomacije teži k razvijanju diplomacije tudi zunaj meja zunanjih ministrstev, ki so bila – in so še vedno – glavni izvrševalci diplomacije suverenih držav. Delo profesionalnih diplomatov, uslužbencev zunanjih ministrstev, pa se v praksi vedno bolj meša z delom državljanov diplomatov, ki jih povezujejo znanje in izkušnje iz specifičnih področij. V veliki meri gre pri tem za posameznike iz razvitih držav, ki ne zaupajo delu tradicionalne diplomacije in so prepričani, da bi delo, ki ga sicer opravljajo profesionalni diplomati, sami opravili mnogo bolje (prav tam).

Zanikanje njihovega obstoja je zato nesmiselno in utopično je razmišljanje, da bodo sčasoma izginili, še zapiše Sharp (prav tam), ki je prepričan, da se je diplomacija državljanov šele pričela razvijati. Upoštevajoč dejstvo, da celoten razvoj diplomacije sloni na ideji neobstoja centralne oblasti in načelu, da je treba sodelovati tudi s tistimi, ki jih morda ne maramo, sprejetje državljanov diplomatov kot novih akterjev v postmoderne diplomaciji za tradicionalno diplomacijo ne bi smelo predstavljati prevelikega izziva (Sharp 2001, 148).

Vprašanje, ki se postavlja na tej točki, je, kako izobraziti državljane diplomate, da bodo lahko sčasoma postali enakovredni profesionalnim diplomatom, ki so povečini še vedno prepričani, da državljeni diplomati niso in nikoli ne bodo diplomati, enakovredni njim, ko pa so – glede na zgoraj zapisano – državljeni diplomati prepričani, da njihova znanja in izkušnje presegajo znanje tradicionalne diplomacije. Sharp (prav tam) zapiše, da to ne bo lahka naloga. »Državljeni diplomati imajo najverjetneje dobro razvit svoj pogled na profesionalno diplomacijo in tisti, ki jih predstavljajo pogosto, bolj spominjajo na ozkogleda podjetja brez odgovornosti kot na večnamenske deležnike znotraj široke sheme. Pogosto je njihovo razumevanje mednarodnega sistema presenetljivo staromodno, podobno klasičnemu realizmu« (Sharp 2001, 148). Kljub vsemu pa dejanja nekaterih mednarodnih organizacij (Organizacija združenih narodov s svojimi ambasadorji dobre volje je zagotovo lep primer) kažejo na to, da se državljeni diplomati želijo priučiti diplomatskih veščin in postati pravi diplomati.

Sharp (2001, 149) zaključuje, da je postmoderna družba bolj kot katera koli družba prej naklonjena razvoju diplomatov zunaj meja državne sfere. Meni, da je prav mogoče, da se bo število državljanov diplomatov sčasoma samo še povečevalo, ni pa povsem nujno, da si bodo prav vsi izmed njih zagotovili mesto v postmoderni diplomaciji. Razlogov za to je več; eden izmed njih bi lahko izviral tudi iz tega, da bodo stališča nekaterih državljanov diplomatov preveč radikalna oziroma bodo preveč nasprotna stališčem uradne diplomacije, kot taka pa zato ne bodo uživala zadostne podpore javnosti. Diplomat, ki ne uživa podpore vsaj dela javnosti oziroma, bolje rečeno, je ne predstavlja, ne more biti prepoznan kot diplomat, saj je predstavljanje nekoga eden izmed glavnih kriterijev za obstoj diplomata kot takega.

5.3 Lastnosti in naloge državljana diplomata – analiza izbranih primerov

Preden se lotim analize lastnosti in nalog državljana diplomata naj poudarim, da bo analiza temeljila na izbranih primerih iz literature, ki mi bodo služili kot model za opis tega, kdo naj bi bili državljani diplomati v vsakdanjem življenju, kaj počno ter kakšne so njihove lastnosti in naloge. Analiza državljana diplomata se od analize diplomata tako precej razlikuje, saj v strokovni literaturi ni moč zaslediti natančnih klasifikacij o tem, kakšne so naloge in lastnosti državljana diplomata, saj so te za posamezen tip državljana diplomata med seboj razlikujejo. Še več: literatura nas celo opozarja, da ni popolnoma jasno, kdo državljan diplomat sploh je. V primeru diplomatov pa vprašanje o tem, kakšne so naloge in lastnosti diplomata, sploh ni problematično, saj to natančno opredeljuje DKDO.

5.3.1 Primer 1: Državljeni diplomati iz Dulutha, Minnesota

Prvi primer državljanov diplomatov izvira iz Sharpovega članka z naslovom *Making Sense of Citizen Diplomacy: The People of Duluth, Minnesota, as International Actors*. Minnesota je srednjehodna zvezna država ZDA. Severno mejo si deli s Kanado, na vzhodu meji na zvezno državo Wisconsin, na jugu na Iowo, na zahodu pa na Severno in Južno Dakoto. Glavno mesto Minnesote je Saint Paul, Duluth, ki ponuja prvi primer analize državljanov diplomatov za potrebe magistrske naloge; to je majhno mesto z okoli 100.000 prebivalci, ki si z državo ne deli zgolj

srednjehodnega ugleda kraja, skritega pred očmi javnosti, temveč tudi razmišljanje, da se jih mednarodni odnosi ne tičejo (Sharp 2001, 135). Za Sharpa (2001, 136) je Duluth tipično ameriško mesto in kot tako predstavlja idealno izhodišče za preučevanje obstoja državljanov diplomatov.

Mesto Duluth je mednarodno pristaniško mesto in Sharp (prav tam) zapiše, da je mednarodna politika tam del življenja od nekdaj. Duluth je prav tako prvo večje minnesotsko mesto v bližini meje s Kanado, a to na razvoj mesta ni imelo tako velikega vpliva, kot bi morda pričakovali. Mesto leži na obali jezera Superior, ki je največje izmed petih Velikih jezer. Želja po nadzoru nad tem turistično priljubljenim jezerom je že od nekdaj prisotna tako v Minnesoti kot v Kanadi. Uradno sta Kanada in Duluth povezana s programom, imenovanim *Duluth's Sister Cities Program*, v okviru katerega potekajo trgovinske, kulturne in izobraževalne izmenjave z Japonsko, Rusijo, skandinavskimi državami in Kanado (prav tam).

Večina dejavnosti, ki se izvaja v okviru omenjenega programa, je nepolitične narave ali pa je predstavljena kot dejavnost, ki deluje izključno nad politiko. V mestni zgodovini je moč najti tudi veliko zapisov prebivalcev Dulutha o obiskih tujine, ki niso bili odobreni s strani ameriškega zunanjega ministrstva (npr. obiski Kube, Nikaragve, nekdanje Sovjetske zveze, Iraka, Srbije). Veliko vlogo pri izvajanju političnih odnosov mesta Duluth z ostalimi mesti imajo predvsem priseljenci iz držav nekdanje Jugoslavije in ostalih evropskih držav (prav tam), ki z ostalim mestnim prebivalstvom predstavljajo »skupino zaskrbljenih in povečini starejših dobro situiranih posameznikov« (Sharp 2001, 136); ti pričakujejo, da bodo tako ali drugače aktivno vpeti v svetovne zadeve. Mnogi izmed njih se držijo stare ameriške tradicije, ki narekuje, da mora stvari, ki se dogajajo okoli nas, na svojo pest preučiti vsak izmed nas, potem pa ostalim članom skupnosti poročati o tem, kaj je odkril.

Glede na opis, ki ga poda Sharp, bi prebivalce mesta Duluth lahko označili za spontane državljane diplomate, o katerih govori Muellerjeva in Rebstock (2011). Gre torej za državljane diplomate, ki s svojimi dejanji vplivajo na ostale posameznike v svoji okolici, hkrati pa gre za državljana diplomata kot predstavnika določenega interesa, ki deluje ločeno od države in ga zato lahko razumemo kot drugi Sharpov tip državljana diplomata.

V nadaljevanju Sharp (2001, 148) zapiše, da imajo državljani diplomati iz Dulutha precej staromodni pogled na mednarodni sistem. Prepričani so, da je njihov pogled na diplomacijo pravilen in sodoben, a temu ni tako, saj v marsičem spominja na razmišljanje tradicionalnega realizma, za katerega pa sem v teoretskem nalogu naloge zapisala, da ne predstavlja primerne izhodišča za preučevanje postmoderne diplomacije in diplomacije državljanov, saj vso svojo pozornost namenja državi kot edinemu akterju v diplomaciji in kot tak obstoja državljanov diplomatov sploh ne priznava. Ideja državljanov diplomatov iz Dulutha predpostavlja, da so državljani diplomati novi akterji v postmodernej diplomaciji, ki je zaznamovana s pojavom novih akterjev in tem, s čimer se strinja tudi Sharp (2001, 143).

5.3.2 Primer 2: Izobraževalno mesto na Bližnjem vzhodu

Kljub prepričanju, da se ZDA vmešavajo v notranje zadeve držav na Bližnjem vzhodu, se je v teh držav izoblikovalo mnenje, da so ameriške univerze in ostale izobraževalne ustanove dobre in vredne zaupanja. Ameriški profesorji že vrsto let poučujejo na ameriških univerzah v Kairu in Bejrutu, a to dejstvo ni imelo velikega vpliva na izboljšanje mnenja arabskega sveta o Zahodu. Obstaja tudi veliko protiameriške ideologije, ki je razširjena med domačimi profesorji (Eastwood 2007, 445–6).

Da bi izboljšali mnenje Vzhoda o Zahodu, so Američani v bližini Dohe v Katarju ustanovili t. i. izobraževalno mesto (*Education City*), ki ga Eastwood (2007, 446) navaja kot primer diplomacije državljanov in državljanov diplomatov in ki bi ga po definiciji Muellerjeve in Rebstocka (2011) lahko označili za izvajanje namenske diplomacije državljanov. Izobraževalno mesto združuje znanstveni in tehnološki park, univerze, sedeže multinacionalnih podjetij, kot so Rolls-Royce, Microsoft, General Electric in nekatere naftne družbe, ki želijo imeti kar največ koristi od mesta, ki predstavlja brezdavčno oazo. Na eni strani je izobraževalno mesto videno kot skupek priložnosti za domačine, na drugi pa kot ponovni poskus zahodne kolonizacije (Eastwood 2007, 447).

Vprašanje, ki se pri tem postavlja, je, kaj imata skupnega diplomacija državljanov in izobraževalno mesto. Eastwood (prav tam) zapiše, da bi si lahko ZDA preko implementacije virov in mehke moči izboljšale svoj ugled na Bližnjem vzhodu. Profesorji, ki poučujejo v izobraževalnem mestu, so namreč v veliki večini primerov Američani in država pričakuje, da delujejo kot državljani diplomati, čeprav uradno niso del ameriške diplomatske mreže. Profesorji torej delujejo kot namenski državljani diplomati (Mueller in Rebstock 2011); natančneje, kot državljani diplomati, ki delujejo kot lobisti, saj gre za posameznike, ki predstavljajo most med državo, ki jih je imenovala za lobiste, in posamezniki, ki jih izobražujejo.

Cilj državljanov diplomatov tega tipa je mobilizacija družbe in osveščanje družbe o perečih problemih (Sharp 2001, 139–40). Ker so državljani diplomati tega tipa močno povezani tudi s komunikacijo z vlado in profesionalnimi diplomati, se na tej točki postavlja vprašanje, ali sploh so državljani diplomati ali gre bolj za državljane diplomate, ki delujejo kot vmesni člen; ti so bili za potrebe pisanja magistrskega dela načrtno izpuščeni, saj ne delujejo ločeno od države.

Ključno vlogo pri »vzpostavljanju institucij za prihodnje demokratične procese« (Eastwood 2007, 447) ima izobraževalno mesto. Območje bi v prihodnosti prav lahko postalo središče za izmenjevanje medkulturnega dialoga (prav tam) in na ta način bi se tu rodili spontani državljani diplomati, med katere Muellerjeva in Rebstock (2011) uvrščata vse, ki na kakršen koli način pomagajo nekemu, ki ne prihaja iz njegovega domačega okolja. Ostaja pa dvom, ali bo izobraževalnemu mestu uspelo vzpostaviti prostor za medkulturni dialog, saj to do zdaj ni uspelo nobeni izmed ameriških univerz na Bližnjem vzhodu. Eastwood (2007, 448) zapiše, da je izobraževalno mesto drugačno od ostalih ameriških univerz, saj dovoli diplomaciji državljanov, da se v prihodnosti razvije v »močnejši in bolj strateški globalni diplomatski trud« (prav tam).

5.3.3 Primer 3: Diplomacija slavnih

Bolewski (2007, 70) zapiše, da se v nekaterih postmodernih družbah rojeva nova oblika diplomacije, ki se v praksi kaže kot »popularizacija in celo vulgarizacija« (prav

tam) diplomacije. S tem ima Bolewski v mislih predvsem ustvarjanje in podeljevanje vse več in več »inovativnih psevdo-diplomatskih« (prav tam) nazivov, ki se pogosto podeljujejo uglednim, premožnim posameznikom in zvezdnikom, ki jim povprečni državljani zaupa. Bolewski (2007, 69) ta pojav imenuje diplomacija slavnih, ki jo glede na lastnosti, ki jih le-tej pripisuje, lahko uvrstimo v namensko diplomacijo državljanov (Mueller in Rebstock 2011).

Glavna naloga državljanov diplomatov, ki delujejo v okviru diplomacije slavnih, je, da osveščajo širšo družbo preko medijev (Bolewski 2007, 71). Najbolj preprosto povedano gre pri tem za promocijo najrazličnejših ciljev, ki so bodisi vezani na socialno šibke posameznike ali družbo bodisi na donacije, sponzorstva, prostovoljne akcije. Pri diplomaciji slavnih gre po mnenju Bolewskega (2007, 71) za zlorabo diplomatskega naziva, ki je posledica očitne privlačnosti diplomacije v svetu, ki sicer z diplomacijo ni neposredno povezan, v ne-diplomatskem svetu. Primerov diplomacije slavnih je veliko; najbolj znan primer, ki je dobro poznan po vsem svetu, so ambasadorji dobre volje Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* – Unesco), specializirane organizacije oziroma agencije v okviru Organizacije združenih narodov, ki ima sedež v Parizu (UNESCO 2007a). Članica Unesca je od 27. maja 1992 tudi Republika Slovenija, ki je s sprejetjem postala 167. članica te specializirane agencije (UNESCO 2007b).

Slovenija svojega Unescovega ambasadorja dobre volje še nima, imamo pa ambasadorje Sklada Združenih narodov za otroke (*United Nations Children's Fund* – Unicef); to je »edina organizacija v okviru Združenih narodov, ki je posvečena izključno otrokom in skrbi za njihovo preživetje, zaščito in razvoj« (UNICEF 2012a). Najbolj znani slovenski ambasadorki Unicefa sta zagotovo bili Milena Župančič in Vita Mavrič, ki pa sta se svojemu položaju po številnih sporih z organizacijo odpovedali (Ropac in Petančič 2011). Na uradni spletni strani slovenskega Unicefa (UNICEF 2012c) so kot slovenski ambasadorji Unicefa naštetih voditelj in igralec Lado Bizovičar (od leta 2006), nogometaša Zlatko Zahovič in Marko Simeunović (oba od leta 2002), pevec Lado Leskovar (od leta 1998) in šansonjerka Vita Mavrič (od leta 2002), ki se je temu nazivu lani sicer odpovedala (Ropac in Petančič 2011).

Na spletni strani slovenskega Unicefa (UNICEF 2012b) pa je moč najti tudi razpis za mlade ambasadorje Unicefa (*Junior ambassadors*). Mladi ambasadorji Unicefa so opredeljeni kot vsi »/t/isti otroci in mladi, ki so se v preteklih letih izkazali kot izjemno ustvarjalni in inovativni. Pripravili in izvedli so projekte, s katerimi so ozaveščali svoje sovrstnike, pa tudi širšo javnost ter zbirali sredstva za Unicefove dolgoročne programe pomoči otrokom v državah v razvoju« (prav tam). Ob tem je poudarjeno, da za to, da postaneš Unicefov ambasador, ni pomembno, kako slaven in premožen si, kar je tudi stališče Sharpa (2001, 148). Omenjeni razpis pa je lep primer razmišljanja Bolewskega (2007, 71) o tem, da postaja diplomacija v postmoderni družbi vedno bolj priljubljena tudi med navadnimi državljani.

5.3.4 Primer 4: Spontani državljani diplomati

Kot sem že zapisala v poglavju o diplomaciji državljanov, primere spontane diplomacije državljanov in spontanih državljanov diplomatov lahko najdemo vsepovsod. Muellerjeva in Rebstock (prav tam) kot primere te vrste diplomacije državljanov navajata naslednje primere:

- Študent vzpostavi prijateljski odnos s študentom iz tujine medtem, ko si med predavanjem delita klop.
- Predstavnik podjetja raziskuje navade države, v kateri želi skleniti posel, pri čemer se zaveda, da bodo imela njegova dejanja posledice tako za domači trg kot za domače potrošnike, pa tudi na povezovanje domače države s tujino.
- Mimoidoči na ulici sliši sebi nepoznan tuji jezik in ob tem opazi zmeden par, ki se sklanja nad zemljevid. Ponudi jima pomoč in ju usmeri v pravo smer.

Sodeč po njuni razlagi, je tako lahko spontani državljani diplomat prav vsakdo izmed nas, ki bi v nekem trenutku prepoznal priložnost za to, da nekomu pri nečem pomaga, mu olajša položaj, v katerem se je znašel. Njegovo dejanje bi tako imelo posledice še za nekoga drugega, ne pa zgolj samo zanj.

6 Analiza: Primerjava diplomata in državljana diplomata

Da bi lahko razlikovala med pravimi diplomatskimi nazivi in nazivi, ki imajo besedo diplomat zgolj v imenu – eden izmed takih primerov je zagotovo naziv državljan diplomat –, se bom oprla na naslednje iztočnice:

- a) pravi diplomat predstavlja državo,
- b) diplomatska misija z nalogo uresničevanja zunanjepolitičnih ciljev države,
- c) pooblastilo za sklepanje pravno obvezujočih dokumentov za državo ali mednarodno organizacijo (Bolewski 2007, 71).

Analiza magistrske naloge bo upoštevala zgornji nasvet Bolewskega, a bo natančnejša in se bo oprla na DKDO oz. na njen 3. člen, ki eksplicitno določa naloge diplomatske misije in s tem diplomata. Naloge, ki jih opravlja diplomat v skladu z DKDO, sem natančno opisala že v podpoglavju 4.3.1, zato jih bom na tem mestu samo povzela. DKDO navaja pet glavnih nalog diplomata, in sicer: predstavljanje države pošiljateljice v državi sprejemnici, zaščito interesov države pošiljateljice v državi sprejemnici, pogajanja, ugotavljanje razmer v državi sprejemnici z vsemi dovoljenimi sredstvi ter pospeševanje prijateljskih, gospodarskih, kulturnih in ostalih odnosov med državama (DKDO, 3. člen). Jasno je, da diplomat opravlja vse funkcije, ki so navedene v omenjenem členu konvencije, vprašanje pa je, ali tudi državljan diplomat opravlja vse funkcije, ki jih določa ta člen konvencije. Analiza prilagojenih funkcij, ki jih državljan diplomat bodisi opravlja bodisi ne, in primerjava s funkcijami, ki jih po DKDO opravlja diplomat, je razvidna iz spodnje tabele.

Tabela 6.1: Primerjava funkcij diplomata in državljana diplomata

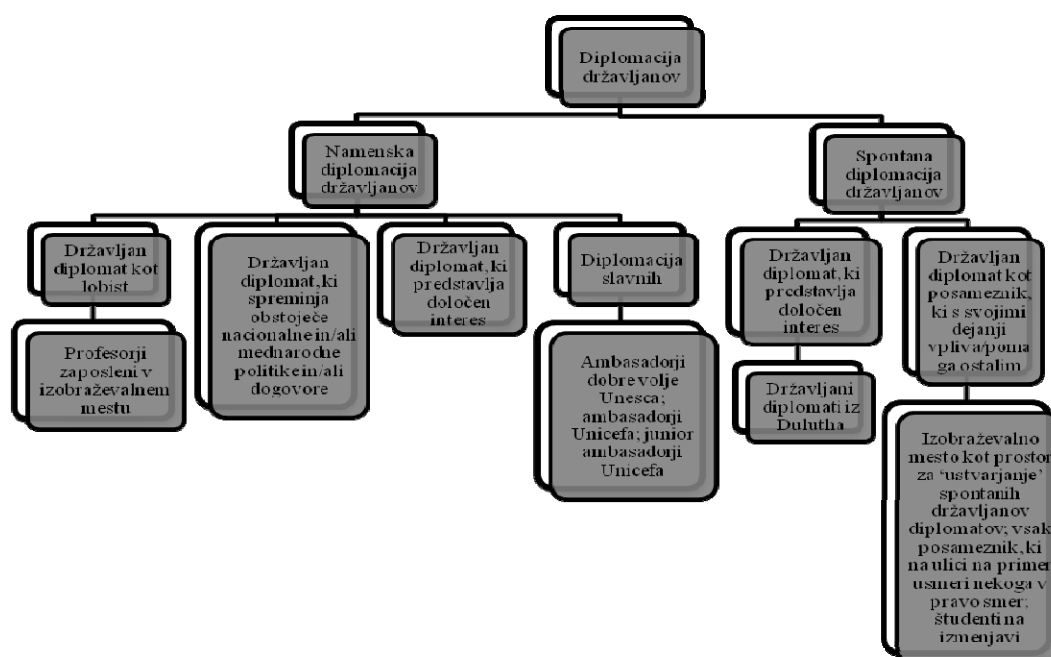
	Diplomat	Državljan diplomat
Predstavljanje	DA	DA/NE
Zaščita interesov	DA	DA/NE
Pogajanje	DA	DA/NE

Ugotavljanje razmer in razvoja dogodkov z vsemi dovoljenimi sredstvi	DA	NE
Obveščanje	DA	DA/NE
Pospeševanje prijateljskih odnosov	DA	DA/NE

Vir: Lastna analiza na podlagi funkcij diplomata po 3. členu DKDO.

Iz zgornje tabele je razvidno, da državljani diplomat lahko opravlja večino izmed funkcij 3. člena DKDO, in sicer: predstavljanje, zaščito interesov, obveščanje in pospeševanje prijateljskih odnosov. Razlog, zakaj sta pri vseh teh funkcijah zapisana tako *da* kot *ne*, je v tem, da si niso vsi državljani diplomati med seboj enaki, kar je razvidno že iz prve tabele, še natančneje pa iz tabele 6.2, ki prvi tabeli dodaja še analizirane primere državljanov diplomatov iz literature.

Tabela 6.2: Primeri iz prakse državljanov diplomatov

Vir: Prirejeno po Bolewski (2007), Eastwood (2007), Mueller (2009), Mueller in Rebstock (2011), Sharp (2001).

Državljeni diplomati se med seboj ne razlikujejo zgolj v tem, ali diplomacijo izvajajo spontano ali s posebej določenim namenom, temveč tudi v tem, katere funkcije opravljajo. To v veliki meri izvira ravno iz podvrste diplomacije državljanov, v katero jih uvrščamo. Iz tabele 6.3 je razvidno, da vsi državljani diplomati težijo k razvijanju in pospeševanju prijateljskih odnosov. To je tudi edina funkcija po DKDO, ki je skupna vsem tipom državljanov diplomatov in diplomatom.

Vsi državljani diplomati – z izjemo državljana diplomata kot posameznika, ki s svojimi dejanji vpliva na druge ali jim pomaga – opravljajo funkcijo predstavljanja, ki jo opravljajo tudi klasični diplomati, kar pa ne pomeni, da gre za popolnoma identičen način predstavljanja. Diplomat predstavlja državo, državljan diplomat pa lahko predstavlja določen cilj, interes, organizacijo, podjetje. Ne nazadnje lahko predstavlja tudi interese države, kar je razvidno iz obravnavanega primera izobraževalnega mesta, ko skušajo ameriški profesorji tujim študentom približati ameriško kulturo in vzorce vedenja. Sporen je morda pojem predstavljanja pri državljanu diplomatu, ki predstavlja določen interes, saj ni popolnoma jasno, ali predstavljanje interesa lahko razumemo v smislu predstavljanja nekoga ali nečesa (države, organizacije). Poleg tega v njegovem primeru ni jasno, ali predstavlja sam sebe ali nekoga drugega. Če predstavlja zgolj sam sebe, tega namreč ne moremo razumeti kot predstavljanje, ki ga opredeljuje 3. člen DKDO. Vseeno pa ga ne bom izločila iz analize, saj na primeru državljanov diplomatov, ki jih uvrščamo med državljane diplomate, ki predstavljajo določen interes, vidimo, da predstavljajo interese svojega mesta in ne zgolj sami sebe. Lahko pa na tej točki iz nadaljnje analize izpustimo državljana diplomata kot posameznika, ki s svojimi dejanji vpliva na druge ali jim pomaga, saj že prve izmed šestih funkcij diplomata po DKDO ne opravlja, kar je razvidno iz tabele 6.3.

Naslednja funkcija, ki jo po DKDO opravljajo diplomati, je zaščita interesov. Iz analize izbranih primerov in teorije iz literature sem ugotovila, da to funkcijo opravljajo zgolj trije izmed petih obravnavanih tipov državljanov diplomatov. Državljana diplomata kot posameznika sem iz nadaljnje analize izključila že v prejšnjem koraku, na tej stopnji pa se mu bo pridružil tudi državljan diplomat, ki deluje v okviru diplomacije slavnih. Njegova glavna naloga je namreč – kar je razvidno tudi iz analize primera iz prakse – predstavljanje organizacije in njenih

ciljev. Bolj kot za kar koli drugega gre pri tem za promocijo organizacije; Bolewski (2007, 71) je zapisal, da je glavna naloga državljanov diplomatov, ki delujejo v okviru diplomacije slavnih, ta, da osveščajo širšo družbo preko medijev; zaščita interesov organizacije, ki jo predstavljajo, pa se ne uvršča med njihove naloge.

Tretja funkcija je izvajanje pogajanj. Pogajajo se lahko tako državljanji diplomati, ki delujejo kot lobisti, kot tudi državljanji diplomati, ki predstavljajo določen interes, in državljanji diplomati, ki spreminjajo obstoječe nacionalne in/ali mednarodne politike in/ali dogovore. Razlika med pogajanjem teh in klasičnih diplomatov je zgolj v tem, da se diplomat pogaja v imenu države, ki jo predstavlja. Državljan diplomat kot lobist in državljan diplomat, ki spreminja obstoječe nacionalne in/ali mednarodne politike in/ali dogovore, se pogajata v imenu tistega, ki ju najame; to je lahko organizacija, podjetje, posameznik ali pa celo država. Državljan diplomat, ki predstavlja določen interes, ki je največkrat ekonomske oziroma poslovne narave, pa se pogaja v imenu tega interesa.

Funkcija, ki sledi in ki je ne opravlja noben izmed državljanov diplomatov, je ugotavljanje razmer in razvoja dogodkov v državi sprejemnici z vsemi dovoljenimi sredstvi in poročanje o tem vladi države pošiljateljice. To funkcijo opravljajo izključno diplomati, izhaja pa iz narave njihovega dela, dejstva, da delujejo v imenu države, ki jim za namene opravljanja te funkcije podeli tudi določene privilegije in imunitete.

Kljub temu da noben izmed preostalih tipov državljanov diplomatov po DKDO ne opravlja četrte funkcije in bi analizo lahko preprosto že zaključila, bom analizirala še peto funkcijo – obveščanje, ki jo opravljajo vsi preostali trije tipi državljanov diplomatov. Njihova funkcija obveščanja pa se od funkcije obveščanja diplomatov razlikuje predvsem v tem, koga obveščajo in v kakšni meri, kar izhaja iz četrte funkcije, za katero pa sem že ugotovila, da je državljanji diplomati ne opravljajo. Natančnejši prikaz funkcij, ki jih opravljajo posamezni tipi državljanov diplomatov, pa prikazuje spodnja tabela.

Tabela 6.3: Analiza funkcij tipov državljanov diplomatov

	Državljan diplomat kot lobist	Državljan diplomat, ki spreminja obstoječe nacionalne in/ali mednarodne politike in/ali dogovore	Diplomacija slavnih	Državljan diplomat, ki predstavlja določen interes	Državljan diplomat kot posameznik, ki s svojimi dejanji vpliva na druge ali jim pomaga
Predstavljanje	DA	DA	DA	DA/NE	NE
Zaščita interesov	DA	DA	NE	DA	NE
Pogajanje	DA	DA	NE	DA	NE
Ugotavljanje razmer in razvoja dogodkov z vsemi dovoljenimi sredstvi	NE	NE	NE	NE	NE
Obveščanje	DA	DA	NE	DA	NE
Pospeševanje prijateljskih odnosov	DA	DA	DA	DA	DA

Vir: Lastna analiza.

Analiza funkcij diplomata in državljana diplomata je pokazala, da izmed petih tipov državljanov diplomatov, ki sem jih opredelila v magistrskem delu, niti eden izmed njih ne opravlja vseh funkcij klasičnega diplomata. Še najbolj se diplomatu kot takem približata državljani diplomat kot lobist in državljani diplomat, ki spreminja obstoječe nacionalne in/ali mednarodne politike in/ali dogovore. To je precej logično, saj lahko oba svoje delo opravljata tudi po naročilu države, kar zapiše tudi Sharp (2001, 138–40); posamezna država je namreč tista, ki jo klasični diplomat predstavlja in v imenu katere deluje.

Vprašanje, ki pri tem ostaja neodgovorjeno, je, ali državljane diplomate upravičeno imenujemo za diplomate ali pa gre pri tem za zlorabo diplomatskega naziva. Bolewski (2007, 71) meni, da je raba diplomatskih nazivov v nediplomatskih krogih neupravičena; prepričan je, da je zgolj posledica privlačnosti diplomacije. Ob tem poudari, da diplomatski nazivi, ki niso vezani na profesionalne diplomate v službi države (mednje uvršča tudi državljane diplomate), niso diplomatski nazivi kot taki, temveč so zgolj kvazidiplomatski nazivi. Za razliko od Bolewskega (prav tam), ki meni, da gre pri podeljevanju kvazidiplomatskih nazivov za očitno zlorabo diplomatskih nazivov, pa je Sharp (2001, 147) v svojih razmišljanjih o državljanih diplomatih previdnejši. Prepričan je namreč, da je prehitro, da bi ocenjevali, ali so državljani diplomati pravi diplomati, saj še ni popolnoma jasno, kakšna sta njihova vloga in vpliv v postmoderne družbi. Poleg tega poudari, da je razvoj diplomacije v preteklosti vedno pokazal, da teorija sledi praksi in da moramo biti zato pri teoretiziranju narave državljanov diplomatov in diplomacije državljanov zelo previdni.

Moja analiza je pokazala, da državljani diplomati ne opravljajo vseh funkcij diplomata. Zgolj na podlagi tega bi lahko zaključila, da državljani diplomati ni diplomati in da gre pri njegovem poimenovanju za očitno zlorabo diplomatskega naziva. Tega ne bom storila in se bom raje držala že omenjenega Sharpovega nasveta. Analiza je namreč pokazala, da vsi tipi državljanov diplomatov ne opravljajo enakih nalog. Potemtakem bi lahko zaključila, da je raba diplomatskega naziva pri nekaterih tipih državljanov diplomatov bolj upravičena kot pri drugih.

Državljan diplomat kot lobist in državljani diplomati, ki spreminjajo obstoječe nacionalne in/ali mednarodne politike in/ali dogovore, se klasičnim diplomatom zelo približata, saj opravljata kar pet izmed šestih funkcij, ki jih opredeljuje DKDO. Glede na to, da lahko oba svoje delo opravljata tudi za državo, se ob tem odpira dvom, ali sploh sta državljani diplomati, ko pa je pri delu državljanov diplomatov ključen ravno njihov odmik od državnega aparata.

Državljan diplomat, ki deluje v okviru diplomacije slavnih povečini opravljajo zgolj predstavniško nalogo in skrbijo za navezovanje in razvoj prijateljskih odnosov. Ostalih funkcij, ki jih opravljajo klasični diplomati, ne opravljajo. Raba

diplomatskega naziva je zato v njihovem primeru bistveno bolj neupravičena kot v primeru državljana diplomata kot lobista in državljana diplomata, ki spreminja obstoječe nacionalne in/ali mednarodne politike in/ali dogovore. Podobno je raba diplomatskega naziva neupravičena v primeru državljana diplomata, ki predstavlja določen interes.

Še najmanj funkcij, ki jih našteva DKDO, opravlja državljani diplomat kot posameznik. Analiza funkcij je namreč pokazala, da opravlja zgolj eno funkcijo diplomata – pospeševanje prijateljskih odnosov. Državljan diplomata kot posameznika torej neupravičeno pojmuje kot diplomata, saj ne opravlja funkcij, ki jih opravlja diplomat. To je precej logično, saj bi potemtakem lahko prav vsakega izmed nas imenovali diplomat, s čimer pa bi sama funkcija profesionalnega diplomata izgubila svoje bistvo, diplomati pa svoj poklic.

Zaključna misel, ki sledi iz opravljene analize, je, da državljani diplomati opravljajo nekatere funkcije diplomatov, ne pa vseh. Ob tem se je treba zavedati, da si vsi državljani diplomati med seboj niso enaki in da zato tudi funkcije, ki jih opravljajo, niso enake. Podajanje zaključka o tem, ali je državljani diplomat diplomat je dvorezen meč. Analiza je namreč pokazala, da se dva tipa državljana diplomata – glede na število funkcij, ki jih po DKDO opravljata – zelo približata diplomatom, ostali trije analizirani tipi državljanov diplomatov pa so od tega še zelo oddaljeni.

7 Zaključek

Diplomacija je v magistrski nalogi razumljena kot institucija, kot stabilna povezava družbenih praks, ki vsebuje določene vloge, norme in pravila, ki določajo in urejajo obnašanje in odnose med nosilci vlog. Z liberalističnega vidika je moč v tej definiciji prepoznati sodelovanje akterjev in vpliv družbenih odnosov znotraj države na njeno delovanje v mednarodni skupnosti. Ker pa liberalizem diplomacijo razume zgolj kot orodje države, ne vzpostavi zadovoljivega okvirja za teoretiziranje o diplomaciji za potrebe tega magistrskega dela. Podobno je z realizmom, ki se na države osredotoča še bolj kot liberalizem. Ker sem se v magistrskem delu ukvarjala s preučevanjem enega izmed netradicionalnih akterjev v diplomaciji, sem to lahko storila samo z upoštevanjem prvin konstruktivizma in postmodernizma: prvi priznava obstoj novih, netradicionalnih akterjev v diplomaciji in je bolj usmerjen v razumevanje odnosov in procesov, ki so sestavni del definicije diplomacije kot institucije; drugi, ki v marsičem deli nazore konstruktivizma, pa pod vprašaj postavlja vse do zdaj spoznano ter dovoljuje oblikovanje novih spoznanj in oblikovanje nove – zgolj ene izmed mnogih – resnice.

Analiza opredelitve pojma diplomacija (državljanov) je temeljila na analizi treh analitičnih domen: na analizi kontekstov pojavnosti diplomacije, funkcij diplomacije, in analizi akterjev, ki delujejo v njenem okviru. S pomočjo kontekstov pojavnosti in funkcij diplomacije sem v podpoglavju 3.1 oblikovala delovno definicijo diplomacije, ki je predstavljala izhodišče za nadaljnje preučevanje diplomacije in diplomacije državljanov. Diplomacija je bila v magistrski nalogi – kot sem že poudarila – razumljena kot institucija, kot stabilna povezava družbenih praks, ki vsebuje določene vloge, norme in pravila, ki določajo in urejajo obnašanje in odnose med nosilci vlog.

Glavni cilj naloge je bil ugotoviti, ali je državljan diplomat diplomat v pravem pomenu besede ali pa gre pri njegovem poimenovanju zgolj za zlorabo naziva in je v resnici državljan diplomat zgolj eden izmed akterjev v postmoderni diplomaciji, ki je svoje mesto v njej dobil zaradi pojava novih tem in vprašanj v diplomaciji. Raziskovalno vprašanje, ki sem si ga zastavila pred pisanjem magistrskega dela, se glasi: Ali – ko govorimo o državljanih diplomatih – upravičeno uporabljamo naziv

diplomat? Sočasno z raziskovalnim vprašanjem sem si postavila tudi dve tezi, ki sta mi vseskozi pomagali pri iskanju odgovora na to vprašanje.

- Prva teza: Diplomacija državljanov ne predstavlja novega področja znotraj postmoderne diplomacije in je zato njen sestavni del.
- Druga teza: Državljan diplomat ni diplomat, ker ne opravlja funkcij, ki jih po DKDO opravlja diplomat.

Ugotovila sem, da je razširitev tem in vprašanj, ki jih je postmoderna diplomacija prisiljena obravnavati, povzročila pojav netradicionalnih akterjev v diplomaciji, saj te nove teme in vprašanja v marsičem presegajo znanja klasičnih diplomatov. Sodelovanje netradicionalnih akterjev znotraj postmoderne diplomacije je v literaturi opisano z različnimi imeni in eno izmed sodelovanj je omenjeno tudi kot diplomacija državljanov. Pri vseh oblikah sodelovanja netradicionalnih akterjev znotraj postmoderne diplomacije gre za prilagoditve postmoderne diplomacije novim razmeram v sodobni mednarodni skupnosti. Diplomacija državljanov tako ne ustvarja nove diplomacije in zato tudi ne bi smela biti razumljena kot novo področje diplomacije, temveč bolj kot pojav novih akterjev v postmoderne diplomaciji, ki se zaradi potrebe po iskanju odgovorov na nova vprašanja združujejo. Bolj kot za kar koli drugega gre pri tem za oblikovanje podmnožic postmoderne diplomacije. Svojo prvo tezo, ki pravi, da diplomacija državljanov ne predstavlja novega področja znotraj postmoderne diplomacije in je zato njen sestavni del, ni pa diplomacija kot taka, zato lahko potrdim.

Zaradi zgoraj navedenih razlogov tudi državljanov diplomatov ni smiselno enačiti s profesionalnimi/tradicionalnimi diplomati. Od tod izvira tudi njihovo poimenovanje – netradicionalni akterji. Da to drži, je pokazala tudi analiza in primerjava funkcij državljana diplomata in diplomata v šestem poglavju magistrskega dela. Ugotovila sem, da izmed petih tipov državljanov diplomatov, ki sem jih analizirala v magistrskem delu, niti eden izmed njih ne opravlja vseh funkcij, ki jih v skladu s 3. členom DKDO opravlja diplomat. Še najbolj se diplomatu po opravljanju funkcij po omenjeni konvenciji približata državljan diplomat kot lobist in državljan diplomat, ki spreminja obstoječe nacionalne in/ali mednarodne politike in/ali dogovore. To je precej logično, saj lahko oba svoje delo opravljata tudi po naročilu države, kar

poudari tudi Sharp (2001, 138–40); ta država je tista, ki jo klasični diplomat predstavlja in v imenu katere deluje. Svojo drugo tezo, ki pravi, da državljani diplomat ni diplomat, ker ne opravlja funkcij, ki jih po DKDO opravlja diplomat, lahko potrdim, a z zadržkom. Moja analiza je namreč pokazala, kot sem že poudarila, da dva tipa državljanov diplomatov (državljan diplomat kot lobist in državljani diplomat, ki spreminja obstoječe nacionalne in/ali mednarodne politike in/ali dogovore) opravljata vse, z izjemo ene funkcije, ki jih opravlja klasični diplomat. Drži, da noben izmed tipov državljanov diplomatov, ki sem jih analizirala v nalogi, ne opravlja prav vseh nalog, ki jih opravlja diplomat, a hkrati drži tudi, da vsi analizirani tipi državljanov diplomatov opravljajo vsaj nekatere izmed funkcij diplomata DKDO. Zaradi tega bi bilo neupravičeno trditi, da se je tudi druga teza izkazala za popolnoma resnično, saj je iz analize razvidno, da to ne drži.

Zaključim lahko, da gre pri poimenovanju državljanov diplomatov bolj za rabo psevdodiplomatskih nazivov, ki so posledica privlačnosti diplomacije v nediplomatskem svetu. Imenovanje državljanov diplomatov kot diplomatov – glede na izsledke moje analize – zato ni povsem upravičeno, saj sem v nalogi prikazala, da vseh državljanov diplomatov ne moremo metati v isti koš. Pri poimenovanju državljanov diplomatov gre zato v marsičem za zlorabo diplomatskega naziva; če že ne za zlorabo, pa vsaj za njegovo popačenje in s tem za razvrednotenje funkcije in naziva klasičnega, poklicnega diplomata. Je pa res, da se nekateri izmed tipov državljanov diplomatov, glede na opravljene funkcije, precej približajo funkcijam, ki jih opravljajo diplomati. DKDO kot temeljni vir diplomatskega prava namreč natančno opredeljuje, kdo so tisti posamezniki, ki sestavljajo diplomatsko osebje. Državljanov diplomatov med njimi ni. Dodaten razlog za to, da državljani diplomati niso pravi diplomati, pa je povezan z dejstvom, da je biti diplomat poklic in da je za njegovo opravljanje treba izpolnjevati kar nekaj pogojev, ki sem jih opredelila v podpoglavju 4.3. Delo državljanov diplomatov pa lahko opravlja vsak posameznik, ki se za to čuti poklicnega ali sposobnega, ni pa nujno, da gre pri tem za opravljanje poklicne funkcije. Z opravljanjem poklica diplomata pa so povezane tudi imunitete in privilegiji, ki jih diplomati imajo in ki so nujno potrebni za uspešno opravljanje njihovega dela. Državljanu diplomatu ne pripadajo nikakršne imunitete ali funkcije, kar je še eden izmed razlogov, ki jasno kaže, da državljani diplomat ni diplomat kot tak.

Dokler državljani diplomat ne bo definiran kot diplomat v DKDO ali pa vsaj dokler ne bo opravljal vseh funkcij, ki jih opravlja diplomat, državljani diplomat ne bo diplomat v pravem pomenu besede in kot tak tudi ne bi smel biti pojmovan. Pri podajanju tega zaključka pa je treba biti zelo previden. Sharp (2001, 147) poudari, da je v diplomaciji vedno bilo tako, da je teorija sledila praksi. Magistrska naloga tega ne zanika, kakor tudi ne zanika obstoja diplomacije državljanov in državljanov diplomatov. Še več, magistrsko delo je prikazalo, da diplomacija državljanov in državljanov diplomati obstajajo v različnih oblikah; prav lahko se zgodi, da bodo državljanov diplomati postali diplomati prihodnosti, kot jih imenujejo nekateri avtorji.

Ključnega pomena se mi zato zdi nadaljnje preučevanje pojmov diplomacija državljanov in državljanov diplomat, saj sem s tem magistrskim delom dokazala, da gre za pojav, ki sta v mednarodnih odnosih (v okviru postmoderne diplomacije) še kako prisotna ter sta zato s strani teorije mednarodnih odnosov in diplomatske teorije neupravičeno zanemarjena. To je še posebej zaskrbljujoče zato, ker pojav diplomacije državljanov ni nov in je v mednarodnih odnosih prisoten že več desetletij. Res pa je, da ga strokovna javnost v preteklosti ni videla kot pomembnega oziroma vplivnega. Glede na težave pri pridobivanju virov za pisanje te naloge se zdi, kot da to še vedno drži, in to kljub dejstvu, da obstaja konsenz o tem, da pojav novih tem in vprašanj v postmoderne diplomaciji v marsičem presega znanja tradicionalnih diplomatov.

Magistrsko delo je prikazalo, da bi državljanov diplomati resnično lahko postali diplomati prihodnosti in da se določeni tipi državljanov diplomatov v nekaterih pogledih že lahko postavijo ob bok tradicionalnim diplomatom. Nikakor pa to ne pomeni, da bodo državljanov diplomati nadomestili oziroma izpodrinili klasične diplomate. Zgoraj zapisano zgoj implicira na komplementarno delovanje državljanov diplomatov in klasičnih diplomatov v prihodnosti. Zelo zanimivo bo zato opazovati spremembe v razumevanju diplomacije državljanov in predvsem odnos strokovne javnosti do nje. Relevantna vprašanja, ki so se pojavila med pisanjem magistrskega dela in ki jih magistrsko delo zaradi omejitev glede raziskovanja pojava diplomacije državljanov ni obravnavalo, so naslednja: Ali bo diplomacija državljanov tudi v prihodnosti skušala delovati ločeno od države? Ali bo postala del državnega aparata, ker bo država ugotovila, da diplomacija državljanov pozna odgovore na vprašanja, na

katera uradna diplomacija ni zmožna odgovoriti, ali pa jo bo država zaradi dejstva, da je lahko vsak posameznik državljan diplomat, pričela zlorabljati zgolj kot še eno izmed sredstev uresničevanja njene zunanje politike? Bo diplomacija državljanov v teoriji mednarodnih odnosov dobila mesto novega področja znotraj diplomacije ali bo ostala zgolj njen podaljšek? Je diplomacija državljanov diplomacija prihodnosti?

V magistrski nalogi je bil predstavljen zgolj en vidik razumevanja diplomacije državljanov, saj sem jo preučevala v okviru diplomacije kot mednarodne institucije, ki priznava povezavo najrazličnejših družbenih praks, vlog, norm in pravil, ki določajo in urejajo obnašanje in odnose med nosilci vlog – tradicionalnimi in tistimi, ki v diplomaciji šele skušajo najti svoje mesto. Zanimivo bi bilo zato raziskati, kakšen je pomen diplomacije državljanov, če bi jo preučevali z vidika diplomacije kot instrumenta zunanje politike države oz. če bi jo postavili ob bok na primer diplomaciji dveh smeri (*two-track diplomacy*), ki preko netradicionalnih akterjev deluje vzporedno z diplomacijo ene smeri (*one-track diplomacy*), ter raziskali, kdaj prilagoditve diplomacije novim temam, vprašanjem ali problemom postanejo zrele za to, da so imenovane kot nova področja diplomacije.

8 Literatura

Barnett, Michael. 2007. Družbeni konstruktivizem. V *Globalizacija svetovne politike*, 3. izdaja, ur. John Baylis in Steve Smith, 323–48. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Benko, Vlado. 1997a. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 1997b. *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Berridge, G. R. 2005. *Diplomacy*. London: Palgrave Macmillan.

Bohte, Borut in Vasilka Sancin. 2006. *Diplomatsko in konzularno pravo*. Ljubljana: Pravna fakulteta in Cankarjeva založba.

Bojinović Fenko, Ana. 2010. *Premeščanje ločnice med proučevanjem mednarodnih odnosov in zunanje politike. Primer mednarodnega regionalizma*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Bolewski, Wilfried. 2007. *Diplomacy and International Law in Globalized Relations*. New York: Springer.

Brglez, Milan. 1998. Kodifikacija sodobnega diplomatskega prava. V *Diplomacija in Slovenci: zbornik tekstov o diplomaciji in prispevku Slovencev v diplomatsko teorijo in prakso*, ur. Milan Jazbec, 59–88. Celovec: Drava.

--- 2008. *Filozofija družbenih ved v znanosti o mednarodnih odnosih: od kritike političnega realizma h kritičnemu ontološkemu realizmu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2011. K slovenskim diplomatskim študijam. V *Teorija in praksa*, ur. Anton Grizold, 545–61. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Bučar, Bojko. 2007. Spremembe diplomacije v XXI. stoletju. V *Teorija in praksa*, ur. Igor Lukšič, 862–76. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Burch, Kurt. 2002. Toward a Constructivist Comparative Politics. V *Constructivism and Comparative Politics*, ur. Daniel M. Green. Armonk, London: M. E. Sharpe.

Cerar, Božo. 2000. *Diplomacija za kulisami*. Piran: Samozaložba.

Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih – *Vienna Convention on Diplomatic Relations*, podpisana 18. aprila 1961 na Dunaju, v veljavi od 24. aprila 1964.

Eastwood, Brent M. 2007. A Note on the New Face of Citizen Diplomacy: Education City and American Universities in the Middle East. *American Foreign Policy Interests* 29: 443–49.

Feltham, R. G. 1998. *Diplomatic Handbook, 7th edition*. London, New York: Longman.

Hoffman, John. 2003. Reconstructing diplomacy. *British Journal of Politics and International Relations* 5 (4): 525–42.

Jamnik, Anton. 1998. *Liberalizem in vprašanje etike*. Ljubljana: Nova revija.

Jazbec, Milan. 2007. Postmoderna diplomacija. V *Teorija in praksa*, ur. Igor Lukšič, 877–95. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Jönsson, Christer. 2002. Diplomacy, Bargaining and Negotiation. V *Handbook of International Relations*, ur. Walter Carlsnaes, Thomas Risse in Beth A. Simmons, 212–34. London: Sage.

--- in Martin Hall. 2005. *Essence of Diplomacy*. Houndmills, Basingtone, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.

Kubálková, Vendulka. 2001. *Foreign Policy in a Constructed World*. Armonk, New York, London, England: M. E. Sharpe.

Mao, Yufeng. 2011. A Muslim Vision for the Chinese Nation: Chinese Pilgrimage Missions to Mecca during World War II. *The Journal of Asian Studies* 70: 373–95.

Morgenthau, Hans Joachim. 1995. *Politika med narodi: borba za moč in mir*. Ljubljana: DZS.

Mueller, Sherry. 2009. The Nexus of U.S. Public Diplomacy and Citizen Diplomacy. V *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, ur. Nancy Snow in Phillip M. Taylor, 101–7.

--- in Mark Rebstock. 2011. The Impact and Practice of Citizen Diplomacy. Dostopno prek: <http://publicdiplomacymagazine.com/the-impact-and-practice-of-citizen-diplomacy/> (3. oktober 2012).

Murray, Stuart. 2008. Consolidating the Gains Made in Diplomacy Studies: A Taxonomy. *International Studies Perspectives* 9: 22–39.

Nye, Joseph S. 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.

Petrič, Ernest. 2010. *Zunanja politika, osnove teorije in praksa*. Ljubljana: CEP.

Rana S., Kishan. 2011. *21st Century Diplomacy: A Practitioner's Guide*. New York: The Continuum International Publishing Group.

Ropac, Iva in Samo Petančič. 2011. Milena Zupančič in Vita Mavrič nočeta več biti ambasadorke dobre volje. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/slovenija/milena-zupancic-in-vita-mavric-noceta-vec-biti-ambasadorke-dobre-volje.html> (3. oktober 2012).

Ruggie, John G. 1998. *Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization*. London in New York: Routledge.

Russet, Bruce in Harvey Starr. 1996. *Svetovna politika*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Schneider, Cynthia P. 2003. *Diplomacy that works: Best practices in cultural diplomacy*. Center for Arts and Culture. Dostopno prek: http://ccges.apps01.yorku.ca/old-site/IMG/pdf/03_Schneider.pdf (26. januar 2012).

Sharp, Paul. 2001. Making Sense of Citizen Diplomats: The People of Duluth, Minnesota, as International Actors. *International Studies* 2: 131–50.

--- 2009. *Diplomatic Theory of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Smith, Steve in Patricia Owens. 2007. Alternativni pristopi v mednarodni teoriji. V *Globalizacija svetovne politike*, 3. izdaja, ur. John Baylis in Steve Smith, 349–78.

Türk, Danilo. 2007. *Temelji mednarodnega prava*. Ljubljana: GV Založba.

Udovič, Boštjan. 2009. *Ekonomska in gospodarska diplomacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- in Milan Brglez. 2011. Slovenske diplomatske študije med diplomatsko prakso in teorijo. V *Diplomacija med teorijo in prakso*, 1. izdaja, ur. Boštjan Udovič, 11–47.

UNESCO. 2007a. Unesco. Dostopno prek: <http://www.unesco.si/unesco.html> (3. oktober 2012).

--- 2007b. Slovenija in Unesco. Dostopno prek: <http://www.unesco.si/slovenija-in-unesco.html> (3. oktober 2012).

UNICEF. 2012a. Unicef po svetu. Dostopno prek: <http://www.unicef.si/vsebina/71/Unicef%20po%20svetu> (3. oktober 2012).

--- 2012b. Junior ambasador Unicefa. Dostopno prek: <http://www.unicef.si/vsebina/142/Junior%20ambasador%20UNICEF-a> (3. oktober 2012).

--- 2012c. UNICEF people. Dostopno prek: http://www.unicef.org/people/people_nationalambassadors.html (3. oktober 2012).

Unofficial Communication, Citizen Diplomacy, and Multi-track Diplomacy. 1998. Dostopno prek: <http://www.colorado.edu/conflict/peace/treatment/citdip.htm> (1. februar 2012).

US Center for Citizen Diplomacy. 2011. What is Citizen Diplomacy? Dostopno prek: <http://uscenterforcitizendiplomacy.org/pages/what-is-citizen-diplomacy/> (1. februar 2012).

Watson, Adam. 1991. *Diplomacy: The Dialogue between States*. New York: Routledge.

White, Brian. 2007. Diplomacy. V *Globalization of World Politics*, 3. izdaja, ur. John Baylis in Steve Smith, 317–29. Oxford: Oxford U. P.

Zatepilina, Olga. 2008. Non-state ambassadors: NGOs' contribution to America's public diplomacy. *Place Branding and Public Diplomacy* 5: 156–68.